

אלימות דיגיטלית בבתי הספר לפי דיווחי תלמידים

נתוני תשע"ט, סקר ניטור אלימות

ראמ"ה - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך

המסמך שלפניכם עוסק בתופעה מטרידה הזוכה לעיסוק ציבורי נרחב: אלימות דיגיטלית בקרב תלמיד בתי הספר. המסמך מסכם ממצאים העולים מתוך סקר שנערך בקרב מדגם ארצי של תלמידים בשנה"ל תשע"ט (היכן שניתן – הממצאים מושווים לאלו של שנים קודמות).

השאלון העוסק באלימות דיגיטלית הועבר במסגרת סקר "ניטור אלימות", סקר ותיק שהחל להיות מועבר בשנת הלימודים תשס"ז ומתקיים אחת לשנתיים. הסקר המקורי הוא פרי עבודתה של וועדה בהשתתפות מובילי מערכת החינוך בישראל ואשר עוסקים בהתמודדות עם אלימות בבתי הספר וכן בהשתתפותם של מומחים מהאקדמיה. לאורך השנים השאלון עבר עידכונים והתאמות לנוכח צרכים ודגשים משתנים של המערכת. הרחבת העיסוק בתופעת האלימות הדיגיטלית על הקשריה השונים הוא אחד מהעידכונים הללו.

במסגרת הדוח הקורא ימצא נתונים רב שנתיים באשר לקורבנות של תלמידים לאלימות דיגיטלית ולצד זאת היבטים נוספים של התופעה על הקשריה ואשר עשויים להיות קריטיים להבנתה: היקף השימוש של תלמידים בטלפונים חכמים ("סמארטפונים"), דפוסי הפעילות של תלמידים באינטרנט, סוגי הרשתות החברתיות בהם משתמשים (מתוך הבנה שלפעמים הפלטפורמה עשויה לזמן התנהגויות שונות, חלקן בעייתיות), רמת המודעות של ההורים למעשי ילדיהם ברשת האינטרנט (על-פי דיווחי התלמידים) וכן הנכונות של תלמידים לפנות לעזרה אם וכאשר נחשפים לאלימות דיגיטלית.

אזכיר כי הנתונים המופיעים בדוח זה נאספו לפני פרוץ מגיפת הקורונה, ואינם משקפים את המתרחש בבתי הספר ובין התלמידים בזמן המגיפה. עם זאת, אני סבורה שיש בהם כדי להאיר נדבכים במציאות של החיים לצד הקורונה, במיוחד לאור העלייה בהיקף השהייה במרחב הדיגיטלי, על ההזדמנויות והסיכונים הטמונים בו.

ברצוני להודות לכל הגורמים השותפים לעשייה, ואשר אחראים לדוח זה: צוות החוקרים בראמ"ה וכן החברות הזכייניות: טלדור (תפעול הסקרים) והמרכז הארצי לבחינות ולהערכה (עיבוד הנתונים).

אני תקווה כי הנתונים המוצגים כאן יסייעו בהבנה טובה ומעמיקה יותר של תופעת האלימות הדיגיטלית ובעיקר, ישמשו את העושים במלאכה – הגורמים המקצועיים במשרד החינוך וצוותי ההוראה בבתי הספר – בהתמודדות עם תופעת האלימות הדיגיטלית ובמיגורה.

בברכה,

חגית גליקמן

ד"ר חגית גליקמן
מנכ"לית ראמ"ה

תוכן העניינים

מבוא	6
שיטה	8
כלי המחקר	8
אוכלוסייה, דגימה ושיעורי השבה	9
ממצאים	12
1. חשיפה לאלימות דיגיטלית: הקשר	12
1.1 שימוש בטלפונים חכמים ("סמארטפונים") ע"י התלמידים	12
1.2 השימושים ברשת האינטרנט	16
1.3 זמן השימוש ברשתות החברתיות במהלך היום	20
1.4 סוגי הרשתות החברתיות שבהן משתמשים התלמידים	23
1.5 מודעות ההורים לשימוש של התלמיד ברשת האינטרנט	27
2. אלימות דיגיטלית	29
2.1 קורבנות לאלימות דיגיטלית	29
2.2 קורבנות לאלימות דיגיטלית: קריאות לחרם באינטרנט	32
2.3 אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר	33
3. פנייה לגורמי תמיכה וסיוע בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט	38
סיכום	44
נספח: נתוני המדדים וההיגדים לאורך השנים	47
אלימות דיגיטלית	47
אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר	52
ביבליוגרפיה	53

לוח 1: מספר בתי הספר, התלמידים המשיבים ושיעורי ההיענות בקרב דוברי העברית	10
לוח 2: מספר בתי הספר, התלמידים המשיבים ושיעורי ההיענות בקרב דוברי הערבית	11
לוח 3: שיעורי התלמידים המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם שהם משתמשים בו באופן קבוע: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	13
לוח 4: גיל ממוצע של התחלת שימוש בטלפון חכם לפי דיווחי התלמידים: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	15
לוח 5: שיעורי התלמידים המדווחים על כל אחד מהשימושים ברשת האינטרנט במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט	19
לוח 6: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות לפחות שלוש שעות ביום: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט	22
לוח 7: שיעורי התלמידים המדווחים על סוג הרשתות החברתיות שבהן הם משתמשים הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט	26
לוח 8: שיעורי התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	28
לוח 9: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט	30
לוח 10: שיעורי התלמידים המדווחים כי מיהו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט לפחות פעם אחת במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	33
לוח 11: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר די הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט	35
לוח 12: שיעורי התלמידים המדווחים כי יפנו ("כנראה" או "בטוח") לגורמי תמיכה וסיוע שונים בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני ההיגדים והמדדים המסכמים לפי שלב גיל ומגזר שפה, תשע"ט	42
לוח 13: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשס"ט	47
לוח 14: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"א	48
לוח 15: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ג	49
לוח 16: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ה	50
לוח 17: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ז	51
לוח 18: שיעורי התלמידים המדווחים על אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ה	52
לוח 19: שיעורי התלמידים המדווחים על אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ז	52

תרשים 1: שיעורי התלמידים המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם שהם משתמשים בו באופן קבוע לפי מגזר שפה, תשע"ט	13
תרשים 2: גיל ממוצע של התחלת שימוש בטלפון חכם לפי מגזר שפה, תשע"ט	14
תרשים 3: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם נמצאים ברשתות החברתיות במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	17
תרשים 4: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם משתתפים במשחקי רשת במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	17
תרשים 5: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם מבצעים משימות לימודיות במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	18
תרשים 6: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם קוראים ומחפשים מידע שאינו קשור ללימודים במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	18
תרשים 7: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום רגיל, במהלך שבוע הלימודים לפי מגזר שפה, תשע"ט	21
תרשים 8: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום שבו אין לימודים (למשל: סוף שבוע, חופשה וכד') לפי מגזר שפה, תשע"ט	21
תרשים 9: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים ברשת הפייסבוק הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	24
תרשים 10: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים בוואטסאפ הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	24
תרשים 11: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים באינסטגרם הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	25
תרשים 12: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים בסנפצ'ט הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט	25
תרשים 13: שיעורי התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות לפי מגזר שפה, תשע"ט	27
תרשים 14: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט	30
תרשים 15: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית בכלל בתיה"ס ולפי מגזר שפה: נתוני המדד המסכם לאורך השנים	31
תרשים 16: שיעורי התלמידים המדווחים כי מישהו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט לפחות פעם אחת במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים לפי מגזר שפה, תשע"ט	32
תרשים 17: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות החברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים די הרבה או הרבה מאוד, לפי מגזר שפה, תשע"ט	34
תרשים 18: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים די הרבה או הרבה מאוד לפי מגזר שפה, תשע"ט	34
תרשים 19: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים בכלל בתיה"ס ולפי מגזר שפה: נתוני ההיגד לאורך השנים	36
תרשים 20: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בוואטסאפ וכד') בכלל בתיה"ס ולפי מגזר שפה: נתוני ההיגד לאורך השנים	37

- תרשים 21: שיעורי התלמידים המדווחים כי יפנו לגורם תמיכה כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט 40
- תרשים 22: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם מבוגר כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט 40
- תרשים 23: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם מוסדי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט 41
- תרשים 24: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם בית ספרי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט 41

המרחב הדיגיטלי הוא מרחב שבו תלמידים (ואף הוריהם) מבליים חלק ניכר מיומם ושם מתרחשות חלק מהאינטראקציות המשמעותיות שהם מקיימים לאורך היום. לצד יתרונות שמעניק העולם הדיגיטלי והאינטרנטי כמו נגישות למידע, אפשרות לעבודה משותפת ותרומה אפשרית להפיכת התלמיד ללומד עצמאי (Halverson et.al. 2016), חשיפה לעולם זה עלולה לטמון בחובה גם חשיפה לסכנות רבות כגון תופעת הביוש (shaming), חרמות ועוד (Benbenishty and Astor, 2019: 156-181).

מזה למעלה מעשור, החל משנת הלימודים תשס"ט, ראמ"ה מעבירה אחת לשנתיים סקר רחב היקף בקרב מדגם מייצג של תלמידי כיתות ד'-י"א במערכת החינוך. הסקר, אשר כותרתו היא "ניטור אלימות", בוחן את מידת החשיפה והקורבנות של תלמידים לשורה ארוכה של ביטויי אלימות, לצד התנהגויות נוספות המעמידות את התלמידים בסיכון כגון שימוש באלכוהול ובסמים והיעדרות מבית הספר בשל אלימות.

השאלונים פותחו ע"י ראמ"ה בשיתוף עם גורמים במשרד החינוך העוסקים במאבק באלימות ונגזרותיו ובראשם שפי", וכן בשיתוף עם מומחים מהאקדמיה.

אחת הסוגיות אשר נבחנו במסגרת השאלונים שהועברו לאורך השנים הייתה מידת החשיפה לאלימות דיגיטלית, לתופעות כגון מסרים פוגעניים, חרמות ונידוים, הפצת תמונות פרטיות ותופעת הביוש (shaming).

בשנים האחרונות התגברו העניין והחשש של מערכת החינוך כמו גם של מערכות נוספות ושל הציבור הרחב ביחס לתופעות האלימות והבריונות ברשת. עדות מובהקת לכך היא הקמת מטה לאומי להגנה על ילדים ברשת, מטה שבו שותפים משרד החינוך, משרד הבריאות, המשרד לביטחון הפנים, משרד המשפטים ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. מטה זה הקים, בין השאר, מוקד למענה טלפוני לאלימות ובריונות ברשת, מוקד 105, הכפוף ליחידה להב 443 של משטרת ישראל.

לאור ההתפתחויות הנ"ל הוחלט להוסיף לסקר ניטור אלימות שהועבר בתשע"ט נדבך נוסף אשר יבחן יותר לעומק את תופעת האלימות הדיגיטלית בתוך הקשריה השונים. התוצאות של בדיקה נרחבת זו מוצגות בדוח שבידכם.

להלן תיאור שלושת הפרקים המרכיבים את הדוח.

חשיפה לאלימות דיגיטלית: הקשר

פרק זה מציע התבוננות על ההקשרים של תופעת האלימות הדיגיטלית. תחילה יוצגו נתונים בדבר עצם השימוש של התלמידים בטלפונים חכמים (סמארטפונים). נושא זה נדון לא פעם דרך הפריזמה של "הפער הדיגיטלי" (Digital Gap או Digital Divide). כך, למשל, לפי ארגון ה-OECD הנגישות לאינטרנט בפס רחב, באמצעות טלפונים חכמים בפרט, היא אחד האמצעים המרכזיים לקידום צמיחה ואיכות חיים בתקופתנו (OECD, 2019). עם זאת, כפי שנראה להלן, לנגישות זו יש כמובן גם צד שלילי של בריונות ואלימות – נושא שמהווה את לב הדוח הנוכחי. מובן שבדיקה מעמיקה של סוגיית הנגישות לאמצעים דיגיטליים ולרשת האינטרנט דורשת איסוף מידע נוסף, מעבר לטלפונים החכמים: גישה למחשבים ביתיים/ניידים, גישה לאינטרנט בפס רחב ועוד, אך מכיוון שהנגישות כשלעצמה איננה המוקד כאן אלא אמורה לשמש רק כרקע – בחרנו להסתפק רק בסוגיית הנגישות לטלפונים חכמים והשימוש בהם.

לאחר הממצאים בדבר עצם השימוש בטלפונים חכמים, הפרק יעסוק בסוגי הפעילויות שתלמידים מבצעים בזמן השהייה במרחב הדיגיטלי: באיזו מידה השהייה ברשת האינטרנט משמשת להשתתפות ברשתות חברתיות ולמשחקי רשת? ובאיזו מידה היא משמשת לביצוע מטלות לימודיות ולחיפוש ואיתור מידע מעבר למטלות הלימודיות? גם נתונים אלו עשויים לסייע בהבנת ההקשר הרחב של האלימות בסביבה הדיגיטלית, אך מעבר לכך: הם יכולים לתת אינדיקציה להיקפים היחסיים של השימושים השונים שהתלמידים עושים ברשת האינטרנט.

עוד בפרק זה מופיעים נתונים בדבר דיווחי התלמידים על זמן/היקף השימוש היומי שלהם ברשתות חברתיות בשבוע הלימודים וכן בסופי השבוע. לנתון זה עשויה להיות משמעות רבה לאור מחקר אחר של OECD אשר הצביע על השניות בכל הנוגע לחשיפה גבוהה לרשת האינטרנט: מצד אחד חשיפה גבוהה לרשת האינטרנט יוצרת הזדמנויות ללמידה ולאינטראקציה בין אישית משמעותית, אך מצד שני תלמידים אשר מדווחים על שימוש רב במיוחד באינטרנט וברשתות

חברתיות (Binge Use), מתאפיינים גם ברמה נמוכה יותר של שביעות רצון כללית וברמה גבוהה של חשיפה לאלימות ולתכנים מיניים בוטים (OECD 2015: 217).

החלק שלאחר מכן עוסק בשימוש של התלמידים ברשתות חברתיות שונות. כאן אנחנו מתקרבים מעט יותר לסוגיית הליבה: אלימות דיגיטלית ברשתות החברתיות כחלק מאלימות דיגיטלית בכלל. השאלה הנשאלת כאן היא באילו מהרשתות החברתיות התלמידים עושים שימוש רב יחסית? בהקשר זה התלמידים נשאלו על שימושם בארבע רשתות מוכרות ופופולריות (בעת עריכת הסקר): פייסבוק, ווטסאפ (שהיא למעשה על התפר שבין אפליקציית מסרים לבין רשת חברתית), אינסטגרם וסנפצ'ט. על אף שכל אחת מהרשתות משתייכת לקטגוריה הרחבה של רשתות חברתיות (למעט, כאמור, ווטסאפ שהיא פלטפורמה יותר היברידית), ההבדלים ביניהן עשויים להיות מהותיים: פייסבוק היא הרשת הוותיקה והמוכרת המשלבת בין תכנים כתובים לבין תכנים ויזואליים ויש הטוענים שהדורות הצעירים פחות משתמשים בה; פלטפורמת ווטסאפ הפופולרית, אשר מחקרים מראים כי היא יוצרת המשכיות בין יום הלימודים לבין שעות אחר הלימודים וכך גם כאשר מתרחשות בה אלימות ובריונות, הן מקבלות מימד של "מסביב לשעון" ועלולות ליצור תחושה של חוסר מפלט בקרב מי שחווים דרכה אלימות ובריונות (Aizenkot and Kashy-Rosenbaum 2018); רשת האינסטגרם מכוונת כל כולה לתכנים ויזואליים וגולשים צעירים מרבים להשתמש בה לשם חשיפה עצמית ויזואלית ולתגובות באשר לדימויים ויזואליים של משתמשים אחרים. לצד היבטים של שיתוף ושל תכנים חיוביים, ישנם מחקרים המצביעים על קשר בין שימוש מוגבר באינסטגרם לבין סימפטומים דיכאוניים (Lup, Trub and Rosenthal 2015). לבסוף, רשת הסנפצ'ט שהיא הרשת החדשה והעדכנית ביותר (בעת ביצוע המחקר), וייחודה הוא בכך שהתכנים הוויזואליים שהמשתמשים מעלים בה נמחקים כעבור זמן קצר ולא מותרים זכר (בניגוד ליתר הרשתות). יש הטוענים שמאפיין זה של הרשת החברתית מגביר את ההסתברות למסרים פוגעניים וכן לתופעות של קנאה ואלימות מילולית בין בני זוג (Utz, Muscanell and Khalid 2015).

עוד בנושא ההקשר של החשיפה לאלימות דיגיטלית התבקשו התלמידים להשיב על היגד העוסק במודעות של ההורים למעשייהם של המשיבים ברשת האינטרנט. נושא זה מתועד בספרות כבעל חשיבות רבה לשם יצירת התנהגות אחראית ברשת ולהגברת המוגנות בה (Third, Spry and Locke 2013).

קורבנות לאלימות דיגיטלית

פרק זה הוא ליבת הדוח, ומוצגים בו נתונים בדבר החשיפה של תלמידים לאלימות דיגיטלית בכלל ולאלימות ברשתות החברתיות, בפרט. דהיינו, קורבנות לאלימות דיגיטלית ולאלימות ברשתות החברתיות. בפרק זה מוצגת גם השוואה לנתונים המקבילים מהשנים הקודמות שבהן הסקר התבצע. בסקר תשע"ט התווסף לפרק זה היגד חדש הבודק את הקורבנות של התלמידים לקריאה לחרם ברשתות החברתיות.

פנייה לגורמי תמיכה וסיוע בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט

החלק השלישי והאחרון בפרק זה עוסק בסוגיית הפנייה לעזרה: האם תלמידים יפנו לעזרה אם הם נפגעים ברשת האינטרנט? ואם כן, למי יפנו? סוגיה זו חשובה גם כשלעצמה וגם בהקשר של שירות החדש שהושק זמן קצר לפני עריכת הסקר: מוקד 105 במסגרת המערך הלאומי להגנה על ילדים ונוער ברשת (105*) הוא המספר הסלולרי לפנייה למוקד. במערך זה פועלים יחדיו שוטרים לצד אנשי מקצוע מהמשרדים השונים, לשם מתן סיוע והגנה לילדים ונוער ברשת לאורך כל השנה, לרבות בחופשת הקיץ (אגף שפ"י, 2018).

כללי

הנתונים המופיעים בדוח זה נאספו במהלך החודשים ינואר-מרץ 2019 ("נתוני תשע"ט"). מרבית הנתונים נאספו לראשונה בסקר תשע"ט וחלקם נאספו גם בפעילות הקודמות ומוצגים לאורך שנים. בכל מועדי ההעברה, החל מתשס"ט ואחת לשנתיים, השאלונים הועברו באופן זהה: העברה בכיתות האם של התלמידים, ע"י סוקרים מטעם ראמ"ה שהועסקו ע"י זכ"ן חיצוני, ואשר עברו הכשרה ע"י צוות המחקר של ראמ"ה. השאלונים הועברו באופן אנונימי, מבלי שנאסף מידע מזוהה על המשיבים. ברוב בתי הספר נרשם שיתוף פעולה מלא מצד ההנהלה, המורים והתלמידים. משך ההעברה של שאלון תלמידים היה 15 עד 30 דקות; במקרים חריגים נדרשו 45 עד 50 דקות. בכל מקרה שבו תלמידים התקשו בהבנת שאלה, הסוקרים נתנו לכך מענה. באופן כללי, הסוקרים התרשמו שהתלמידים מילאו את השאלונים ברצינות ובקפדנות.

כלי המחקר

הניטור התבסס על שאלוני נייר ועפרון שהכילו בסך הכל כ-90 היגדים, ובהם פרק על אלימות דיגיטלית בתוך הקשריה השונים, אשר כלל כ-30 היגדים.

בחלק בשאלון אשר עסק בקורבנות לאלימות דיגיטלית הוצגו בפני התלמיד אירועים של אלימות דיגיטלית שהתלמיד היה עלול להיות קורבן שלהם, והתלמיד התבקש לציין האם וכמה פעמים המקרה קרה לו במהלך החודש האחרון: האם הדבר לא קרה, האם קרה פעם אחת, קרה פעמיים או האם קרה שלוש פעמים או יותר. באופן זה נשאלו תלמידים באשר לשלושה אירועים אפשריים:

- הפצת תמונות של התלמיד באינטרנט/סלולר כדי לפגוע בתלמיד
- קבלת מסרים מעליבים או פוגעניים באינטרנט או בסלולר
- קבלת איומים מתלמיד אחר באינטרנט או בסלולר

על בסיס שלושה היגדים אלו חושב מדד מסכם של קורבנות לאלימות דיגיטלית באופן הבא: שיעור התלמידים אשר דיווחו כי לפחות אחד מהאירועים הנ"ל אירע להם במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים פעם אחת לפחות. היגדים אלו היוו חלק מהשאלונים החל מהשנה הראשונה לביצוע הניטור (תשס"ט), כך שהנתונים מאפשרים בחינת המגמות של שכיחות התופעה לאורך השנים.

ברבות השנים התווספו לשאלון שלושה היגדים נוספים העוסקים בחשיפה ובקורבנות לאלימות מילולית:

- קורבנות של התלמיד לקריאות להחרמתו ע"י תלמידים אחרים באמצעות רשת האינטרנט (החל משנה"ל תשע"ט, סולם דומה לזה של שלושת ההיגדים לעיל)
- עדות של התלמיד לתופעה של שימוש ברשתות חברתיות על ידי תלמידים כדי לפגוע בתלמידים אחרים (העברה ראשונה בתשע"ה, סולם בן חמש רמות החל מ"כלל לא קורה" וכלה ב"קורה פעמים רבות")
- עדות של התלמיד לתופעה של שימוש ברשתות חברתיות על ידי תלמידים כדי לפגוע במורים (העברה ראשונה בתשע"ה, סולם בן חמש רמות החל מ"כלל לא קורה" וכלה ב"קורה פעמים רבות")

שלושה היגדים אלו אינם מהווים חלק מהמדד המסכם של "מעורבות באירועי אלימות".

בחלק של השאלון אשר עסק בהקשרים השונים של תופעת האלימות הדיגיטלית הופיעו היגדים בנושאים הבאים:

- עצם השימוש של תלמידים בטלפונים חכמים (סמארטפונים)
- גיל תחילת השימוש בטלפונים חכמים
- שימושים שתלמידים עושים ברשת האינטרנט (לימודים, משחקים, רשתות חברתיות וגלישה למטרות שונות)

- היקף השימוש ברשתות חברתיות במהלך היום
- סוגי הרשתות החברתיות בהן משתמשים התלמידים
- מודעות של הורי התלמידים בדבר השימוש של התלמידים באינטרנט וברשתות החברתיות

הנושאים הנ"ל נבדקו על ידי שורה של היגדים בסולמות שונים, כפי שיפורטו בפרק הממצאים להלן.

בחלקו האחרון של החלק העוסק באלימות דיגיטלית בשאלון "ניטור אלימות", הוצגו בפני התלמידים דמויות/גורמים אשר הם עשויים לפנות אליהם אם וכאשר נתקלים בבריונות ואלימות ברשת: הורים, בני משפחה אחרים, חברים, צוות בית הספר וגם מוקד 105 – המוקד הלאומי להגנה על ילדים ברשת. על בסיס המענה של התלמידים לסדרת היגדים זו חושבו כמה מדדים מסכמים: שיעור התלמידים אשר לנכח פגיעה ברשת סבורים כי יפנו לגורם תמיכה כלשהו מתוך הרשימה שהוצגה בפניהם; שיעור התלמידים אשר יפנו לגורם מבוגר כלשהו (הנ"ל, לא כולל חברים); שיעור התלמידים אשר יפנו לגורם מוסדי כלשהו (מי מצוות בית הספר ו/או למוקד 105) ושיעור התלמידים שיפנה לגורם בית ספרי כלשהו (מורים, מנהל/ת או יועצת).

אוכלוסייה, דגימה ושיעורי השבה

הדגימה עבור סקר ניטור אלימות נעשתה בשיטה של דגימת אשכולות דו שלבית בתוך שכבות (stratified two-stage cluster sampling)¹, כך שבכל שכבת דגימה נדגמו בתי ספר, ובכל בית ספר שנכלל במדגם נדגמו באופן מקרי שתי כיתות. בכיתות שנכללו במדגם נסקרו כל התלמידים הלומדים בכיתה. ברוב המקרים היה מדובר בשתי כיתות משלבי גיל שונים. בבתי הספר היסודיים נדגמו שתי כיתות מבין הכיתות בשכבות ד', ה' ו-ו', בחטיבות הביניים נדגמו שתי כיתות מהשכבות ז', ח' ו-ט', ובחטיבות העליונות נדגמו שתי כיתות, אחת משכבה י' והשנייה משכבה י"א. חשוב לציין, כי החלוקה לפי שלב חינוך התבצעה לפי דרגות-כיתה ולא לפי המבנה הארגוני בכל בית ספר. כך, כיתות ד', ה', ו' נכללו בבתי הספר היסודיים, כיתות ז', ח', ט' – נכללו בשכבת חטיבות הביניים (גם אם היו בפועל בבתי ספר יסודיים) וכיתות י'-י"א נכללו בשכבת החטיבות העליונות. יוצאים מן הכלל בהקשר זה היו כיתות ט' בתיכונים 4 שנתיים, אשר נדגמו יחד עם כיתות י' ו-י"א במוסד החינוך אליו הן שויכו. כאמור, ככלל נדגמו שתי כיתות בכל בית ספר במדגם. היו מספר יוצאים מהכלל שנבעו מצורכי הדגימה וההתאמה לגודל בית הספר.

לצורך הדגימה הוגדרו 15 שכבות דגימה בלתי תלויות, המהוות שילוב של שני משתנים: שלב החינוך (ד'-ו', ז'-ט', י'-י"א) והמגזר/סוג הפיקוח (ממלכתי דובר עברית, ממלכתי-דתי, ערבי, דרוזי ובדואי). בתוך כל אחת מהשכבות הנ"ל, נדגמו כ-40 בתי ספר שאינם משתתפים במיצ"ב בשנה זאת (קבוצות מיצב 1 ו-2). בסך הכול, היו צפויים להשתתף במחקר 465 בתי ספר. (בתי הספר הבדואים והדרוזים הם מעטים, באופן יחסי, ולכן נכללו במדגם כל בתי ספר מקבוצות מיצב"ב 1 ו-2 מהמגזר הדרוזי ושתי שכבות הגיל העליונות במגזר הבדואי). כפי שנכתב לעיל, בכל אחת מהכיתות הנדגמות היו אמורים למלא את השאלונים כל התלמידים, כ-50 תלמידים מכל בית ספר. הכיתות נדגמו כך שברמה הארצית יהיה ייצוג לכל שלבי הגיל. בסך הכל תוכננו להשתתף כ-29,200 תלמידים. אוכלוסיית ניטור האלימות נועדה להקיף את כל בתי הספר היסודיים, חטיבות הביניים והחטיבות העליונות בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, ובחינוך המוכר שאינו רשמי, למעט בתי הספר מהסוגים הבאים:

- בתי ספר של החינוך המיוחד, מפת"ן, מרכז טיפולי, מרכז ימי, מרכז פסג"ה, מתי"א, מוסד רפואי וחווות חקלאיות.
- בתי ספר חרדיים.
- בתי ספר דוברי ערבית בירושלים ("מזרח ירושלים").

משקלות הדגימה שחושבו מבוססים על הסתברויות ההכללה במדגם ועל תיקונים שונים הנובעים מאי השבה של בתי ספר ושל תלמידים, וזאת על-פי פיקוח, מגזר-שפה, דרגת כיתה ומגדר.

¹ תוכנית הדגימה וגודל המדגם נגזרו ממחקרי ניטור אלימות קודמים (בבנישתי 1999, 2002, 2005).

בסופו של דבר, בסקר ניטור האלימות של תשע"ט השתתפו 20,895 תלמידים מ-389 בתי ספר (ירידה יחסית לסקר תשע"ז).

שיעורי ההיענות: גודל מדגם בתי הספר היה 473, אך בפועל השתתפו בסקר 389 בתי ספר (כ-82%). לפי סוג פיקוח ומגזר שפה הנו: 69% מבתי הספר הממלכתיים דוברי העברית, 77% מבתי הספר הממלכתיים-דתיים ו-91% מבתי הספר דוברי הערבית.

בסה"כ השתתפו בסקר 20,895 תלמידים: 7,017 בבתי ספר יסודיים, 8,274 – בחטיבות הביניים ו-5,604 בחטיבות העליונות. בחלוקה לפי מגזר שפה וסוג הפיקוח: 4,040 תלמידים בבתי ספר דוברי עברית-ממלכתי, 3,575 בבתי ספר דוברי עברית ממלכתי-דתי ו-13,280 בבתי ספר דוברי ערבית (קטגוריה זו כוללת בתי ספר המשתייכים למגזרים הערבי, הדרוזי והבדואי).

בלוחות 1 ו-2 מוצגים שיעורי ההיענות ברמת התלמידים בבתי הספר דוברי העברית והערבית ובקרב התלמידים הלומדים בבתי ספר אלו. שיעור ההשתתפות של תלמידי כיתות ד'-ו' בבתי הספר הממלכתיים דוברי העברית היה 51%, בבתי הספר הממלכתיים-דתיים 57% ובבתי הספר דוברי הערבית 83%. שיעור ההשתתפות בקרב תלמידי כיתות ז'-ט': 68% בבתי הספר הממלכתיים דוברי העברית, 69% בבתי הספר הממלכתיים-דתיים, ו-82% בבתי הספר דוברי הערבית. בכיתות י'-י"א: 54% אחוזי השתתפות בבתי הספר הממלכתיים דוברי העברית, 58% בבתי הספר הממלכתיים-דתיים ו-72% בבתי הספר דוברי הערבית.

בסך הכול, אפשר לראות כי בשונה מהסקר שנערך בתשע"ז שיעור ההשתתפות של התלמידים בבתי הספר דוברי הערבית היה גבוה יותר משיעור ההשתתפות של התלמידים בבתי הספר דוברי העברית (80% בקרב דוברי ערבית לעומת 60% בקרב דוברי עברית).

לוח 1: מספר בתי הספר, התלמידים המשיבים ושיעורי ההיענות בקרב דוברי העברית

פיקוח		ממלכתי		ממלכתי-דתי		סך הכל דוברי עברית	
שכבה	משיבים	אחוז היענות	משיבים	אחוז היענות	משיבים	אחוז היענות	
בתי ספר	80	69%	86	77%	166	73%	
תלמידים							
שכבת ד'	459	50%	338	58%	797	53%	
שכבת ה'	443	67%	372	52%	815	59%	
שכבת ו'	292	39%	374	60%	666	49%	
שכבות ד'-ו'	1,194	51%	1,084	57%	2,278	54%	
שכבת ז'	534	66%	420	71%	954	68%	
שכבת ח'	548	63%	519	70%	1,067	66%	
שכבת ט'	556	75%	448	65%	1,004	70%	
שכבות ז'-ט'	1,638	68%	1,387	69%	3,025	68%	
שכבת י'	659	59%	597	64%	1,256	61%	
שכבת י"א	549	50%	507	53%	1,056	52%	
שכבות י'-י"א	1,208	54%	1,104	58%	2,312	56%	
סך הכל	4,040	58%	3,575	61%	7,615	60%	

לוח 2: מספר בתי הספר, התלמידים המשיבים ושיעורי ההיענות בקרב דוברי הערבית

סך הכל דוברי ערבית		בדואי		דרוזי		ערבי		מגזר
אחוז היענות	משיבים	אחוז היענות	משיבים	אחוז היענות	משיבים	אחוז היענות	משיבים	שכבה
91%	223	96%	85	76%	37	93%	100	בתי ספר
תלמידים								
82%	1,549	89%	546	67%	329	85%	660	שכבת ד'
80%	1,422	89%	649	63%	299	82%	474	שכבת ה'
87%	1,768	90%	633	80%	409	88%	708	שכבת ו'
83%	4,739	89%	1,828	70%	1,037	85%	1,842	שכבות ד'-ו'
85%	1,871	87%	993	78%	242	84%	636	שכבת ז'
82%	1,711	85%	865	76%	142	81%	704	שכבת ח'
78%	1,667	81%	933	68%	195	78%	539	שכבת ט'
82%	5,249	84%	2,791	74%	579	81%	1,879	שכבות ז'-ט'
75%	1,732	81%	694	60%	206	76%	832	שכבת י'
69%	1,560	78%	645	44%	155	72%	760	שכבת י"א
72%	3,292	79%	1,339	52%	361	74%	1,592	שכבות י'-י"א
80%	13,280	84%	5,958	67%	1,977	80%	5,313	סך הכל

1. חשיפה לאלימות דיגיטלית: הקשר

בפרק זה נעסוק בהבטים שונים של השימוש והנוכחות של התלמידים בעולם הדיגיטלי/אינטרנטי, כאמצעי להבין את מידת החשיפה של תלמידים לאלימות דיגיטלית, שבה נעסוק בהמשך. להלן יוצגו נתונים באשר לשימוש של התלמידים בטלפונים חכמים, גיל תחילת השימוש, מטרות השימוש באינטרנט/סלולר ומאפייני השימוש/השתתפות ברשתות חברתיות.

1.1 שימוש בטלפונים חכמים ("סמארטפונים") ע"י התלמידים

שימוש בטלפונים חכמים ע"י התלמידים. * ההיגד כפי שהוא מופיע בשאלון תשע"ט

"האם יש ברשותך טלפון חכם (סמארטפון) שאתה משתמש בו באופן קבוע (מכשיר המאפשר גלישה באינטרנט וברשתות החברתיות)?"

* בפרק זה מוצגים שיעורי התלמידים אשר השיבו בחיוב על השאלה.

תמצית הממצאים בתרשים 1 ובלוח 3 שלהלן:

השוואה על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם שהם משתמשים בו באופן קבוע עולה ככל ששלב הגיל גבוה יותר, ועומד על 72% בכיתות ד'-ו', 92% בכיתות ז'-ט' ו-95% בכיתות י'-י"א.

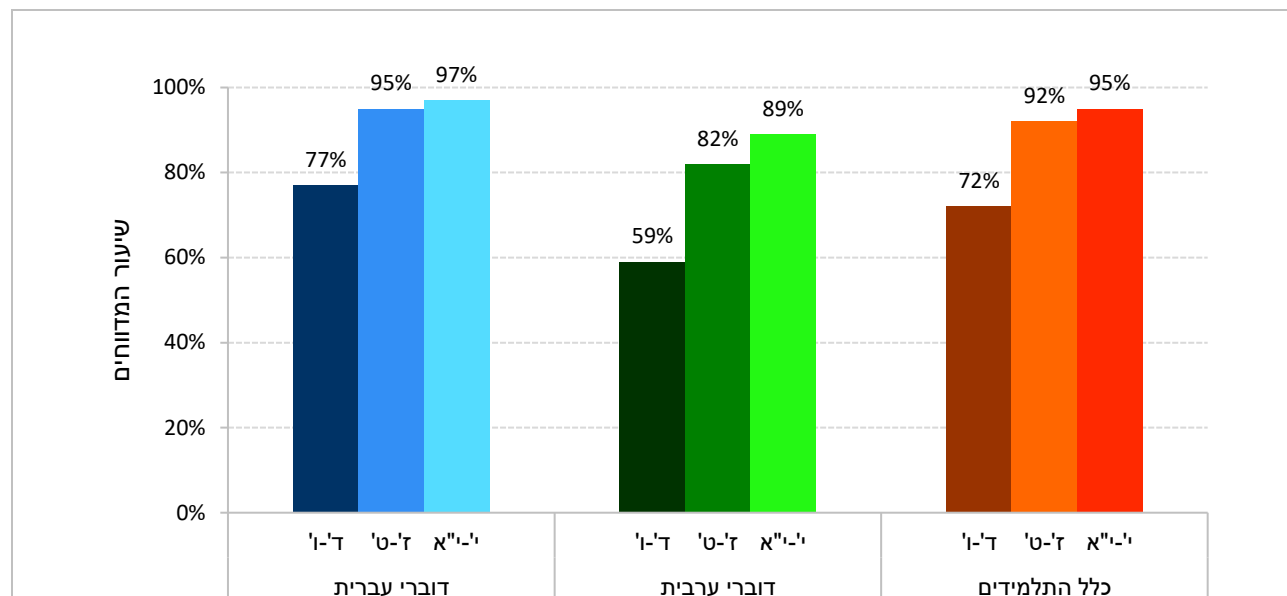
כפי שאפשר לראות, לרוב (בחינוך העל-יסודי: לרוב המכריע) התלמידים הלומדים כיום במערכת החינוך יש טלפונים חכמים המאפשרים למעשה נגישות לאינטרנט ולרשתות החברתיות בכל שעה במהלך היממה (ייתכנו כמובן מגבלות המושתות על ידי בתי הספר, ההורים או התלמידים עצמם – בהמשך נראה גם דיווחים באשר להיקף ההשתתפות ברשתות חברתיות במהלך היום).

השוואה על-פי מגזר שפה: שיעור המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם שהם משתמשים בו באופן קבוע גבוה יותר בקרב דוברי עברית (88%) בהשוואה לדוברי ערבית (75%). הפער קיים בכל שלבי הגיל ומצטמצם ככל ששלב הגיל גבוה יותר (פער של 18% בכיתות ד'-ו', 13% בכיתות ז'-ט' ו-8% בכיתות י'-י"א).

שימוש בטלפונים חכמים ("סמארטפונים") ע"י התלמידים – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשים 42 מוצגים שיעורי המדווחים על שימוש בטלפונים חכמים באופן קבוע בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 1: שיעורי התלמידים המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם משתמשים בו באופן קבוע לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 3: שיעורי התלמידים המדווחים כי יש ברשותם טלפון חכם משתמשים בו באופן קבוע: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד
72%	59%	77%	ד - ו	האם יש ברשותך טלפון חכם (סמארטפון) שאתה משתמש בו באופן קבוע (מכשיר המאפשר גלישה באינטרנט וברשתות החברתיות)
92%	82%	95%	ז - ט	
95%	89%	97%	י - יא	
85%	75%	88%	כלל השכבות	

לאחר השאלה על עצם השימוש בטלפונים חכמים, התבקשו התלמידים לדווח גם על הגיל שבו התחילו להשתמש בטלפון חכם.

גיל התחלת השימוש בטלפון חכם. * ההיגד כפי שהוא מופיע בשאלון תשע"ט
"אם יש ברשותך סמארטפון, באיזה גיל התחלת להשתמש בסמארטפון משלך"
* שאלה זו הייתה שאלה פתוחה והמענה הוא מספר – גיל הנשאלים.

תמצית הממצאים בתרשים 2 ובלוח 4 שלהלן:

השוואה על-פי שלבי גיל: הגיל המדווח של התחלת שימוש בטלפון חכם הוא צעיר יותר ככל ששלב הגיל נמוך יותר. גיל תחילת השימוש הממוצע עומד על 7.9 שנים על פי דיווחי תלמידים בכיתות ד'-ו', על 9.7 שנים על פי דיווחי תלמידים בכיתות ז'-ט' ועל 11.1 שנים על פי דיווחי תלמידים בכיתות י'-י"א.

לנתונים אלו מתבקשת הפרשנות הבאה: גיל תחילת השימוש בסמארטפונים על ידי התלמידים יורד עם השנים ועל כן תלמידים צעירים יותר מדווחים על גילאי תחילת שימוש מוקדמים יותר. עם זאת, ייתכן שעם כניסתם למעגל השימוש של תלמידי ד'-ו' אשר דיווחו כי כיום אין בבעלותם סמארטפונים – ממוצע הגיל המדווח יהפוך להיות דומה לזה של התלמידים הבוגרים יותר: סביבות גיל 10-11. רק בדיקה לאורך שנים תגלה האם אכן יש ירידה (או שינוי אחר) בגיל תחילת השימוש.

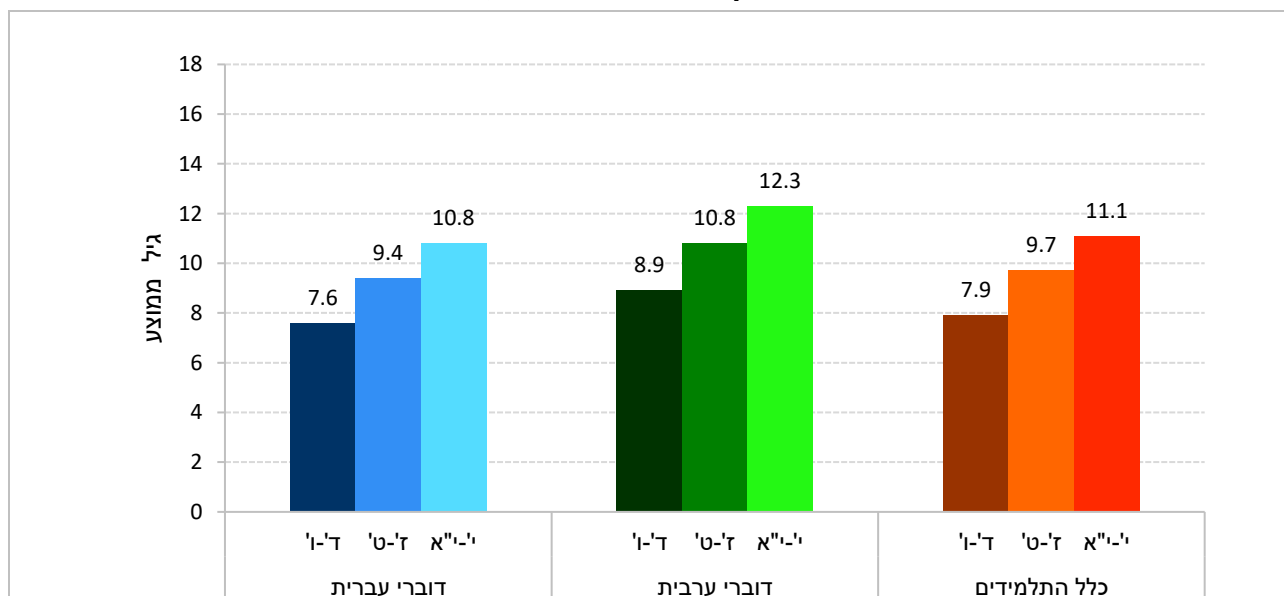
כך או אחרת, מתוך הנתונים עולה כי הגיל הממוצע של תחילת השימוש בטלפון חכם עומד כיום על 8 עד 11 שנים. אלו הם הגילאים בהם הגלישה באינטרנט והחשיפה לרשתות חברתיות הם בפוטנציאל של להיות זמינים עבור התלמידים במשך שעות ארוכות ועל כל המשתמע מכך.

השוואה על-פי מגזר שפה: הגיל הממוצע של התחלת שימוש בטלפון חכם גבוה יותר בקרב דוברי ערבית (10.6) בהשוואה לדוברי עברית (9.2). הפער קיים בכל שלבי הגיל ומצטמצם ככל ששלב הגיל נמוך יותר.

גיל התחלת השימוש בטלפון חכם – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשים 43 מוצגים שיעורי המדווחים על גיל התחלת השימוש בטלפון חכם בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 2: גיל ממוצע של התחלת שימוש בטלפון חכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 4: גיל ממוצע של התחלת שימוש בטלפון חכם לפי דיווחי התלמידים: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

שכבות					נתוני ההיגד
כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית			אם יש ברשותך סמארטפון, באיזה גיל התחלת להשתמש בסמארטפון משלך?
7.9	8.9	7.6	ממוצע	ד - ו	
1.9	2	1.7	ס"ת		
9.7	10.8	9.4	ממוצע	ז - ט	
2.1	2.1	1.9	ס"ת		
11.1	12.3	10.8	ממוצע	י - י"א	
2.2	2.2	2	ס"ת		
9.5	10.6	9.2	ממוצע	כלל	
2.4	2.5	2.3	ס"ת	השכבות	

1.2 השימושים ברשת האינטרנט

לאחר שבחנו את עצם הבעלות על (או השימוש הקבוע ב-) סמארטפונים וכן את גיל תחילת השימוש, נתחיל לבחון יותר לעומק את דפוסי השימוש, את התכנים ועוד. תחילה בדקנו עד כמה נרחבת ההשתתפות ברשתות חברתיות, לעומת שימושים אחרים של רשת האינטרנט: לימודים, משחקים וצריכת תכנים נוספים כגון בידור או חדשות. זאת, מתוך הבנה כי פוטנציאל החשיפה העיקרי של תלמידים לאלימות דיגיטלית – חרמות, מסרים פוגעניים וכו' – הוא ברשתות החברתיות (בכך כמובן אין כדי לומר כי זוהי המהות של רשתות חברתיות או עיקר התעבורה בהן...).

השימושים ברשת האינטרנט (ללא מדד מסכם).

הנוסח בשאלון: "חשוב על הדברים שאתה עושה כשאתה נמצא באינטרנט. באיזו מידה אתה עושה כל אחד מהבאים?" *

נמצא ברשתות חברתיות (למשל: אינסטגרם, פייסבוק, ווטסאפ וכו')

משתתף במשחקי רשת (למשל: פורטנייט, מיינקראפט)

מבצע משימות לימודיות (למשל: חיפוש חומרים לעבודה, למידה למבחן וכו')

קורא ומחפש מידע שאינו קשור ללימודים (למשל: חדשות, בידור וכד')

* בפרק זה מוצגים שיעורי התלמידים שבחרו באחת האפשרויות "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" עבור כל אחד מההיגדים. הסולם המלא: "בכלל לא", "במידה מועטה", "במידה בינונית", "במידה רבה", "במידה רבה מאוד".

תמצית הממצאים בתרשימים 3-6 ובלוח 5 שלהלן:

במבט כללי, ניכר כי ההשתתפות ברשתות החברתיות היא העיסוק השכיח ביותר בקרב תלמידים מתוך כלל הזמן שהם משתמשים ברשת האינטרנט (36% מדווחים זאת בכיתות ד'-ו', 65% בכיתות ז'-ט' ו-73% בכיתות י'-י"א). אחריה, בסדר יורד: משימות לימודיות (57% בכיתות ד'-ו', 50% בכיתות ז'-ט' ו-52% בכיתות י'-י"א), צריכת מידע כללי (27% בכיתות ד'-ו', 41% בכיתות ז'-ט' ו-53% בכיתות י'-י"א) ומשחקים ברשת (31% בכיתות ד'-ו' ו-26% בכיתות י'-י"א).

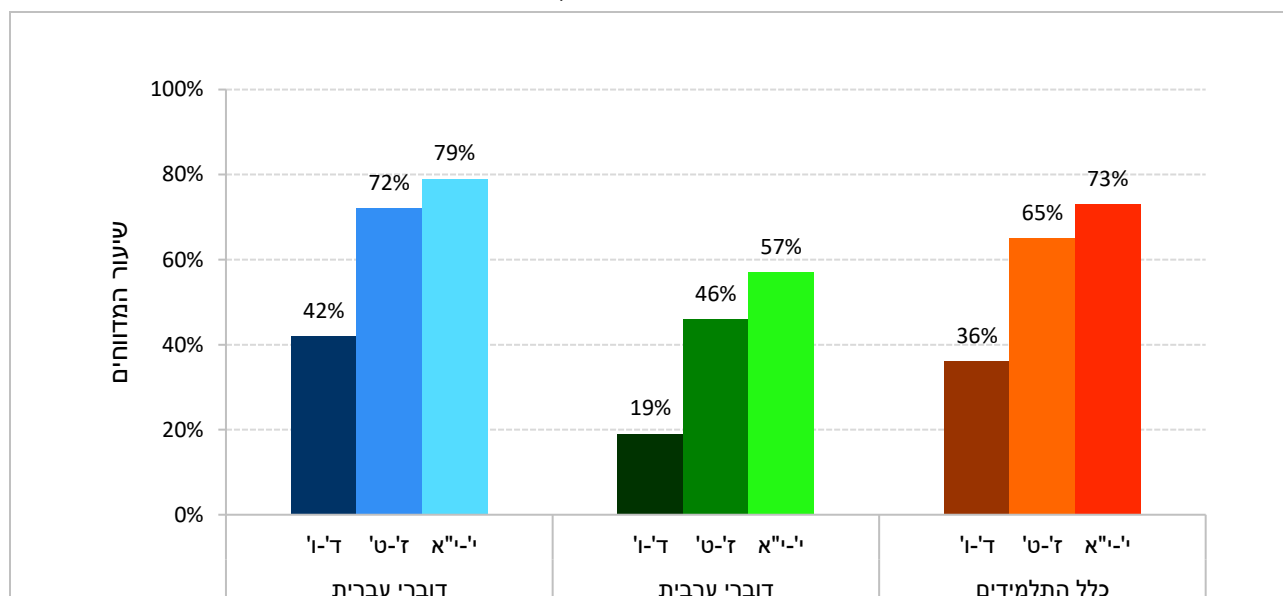
עוד עולה כי ישנם פערים ניכרים **במטרות השימוש באינטרנט בין שני מגזרי השפה**. בעוד שבקרב דוברי העברית השתתפות ברשתות החברתיות היא הפעילות שלה מוקדש הזמן הרב ביותר - 62% מכלל דוברי העברית מרבים לבצע זאת לעומת 50% משימות לימודיות, 40% שימשו באינטרנט למידע אחר, ו-29% למשחקים (יש לציין כי בקרב תלמידי ד'-ו' משימות לימודיות הן הפעילות השכיחה יותר באינטרנט) – הרי שבקרב דוברי הערבית המשימות הלימודיות תופסות את המקום הראשון ובפער ניכר: 62% מקרב כלל התלמידים מדווחים שמרבים לבצע זאת, לעומת 38% שמדווחים כך לגבי רשתות חברתיות, 35% לגבי צריכת מידע אחר ו-33% לגבי משחקים ברשת (אם כי בשכבות י'-י"א אחוזי המדווחים על שימוש נרחב למשימות לימודיות ולרשתות חברתיות – דומים למדי).

העובדה שמירב זמן השימוש של התלמידים ברשת האינטרנט מוקדש לרשתות חברתיות, מגמה שאף מתחזקת מאד עם העלייה בשלבי הגיל, משמשת כהקשר חשוב להבנת מידת החשיפה של התלמידים לתופעות של אלימות ובריונות ברשתות החברתיות, ומצביעה על החשיבות שבעבודת הסברה פדגוגית בסוגיה זו.

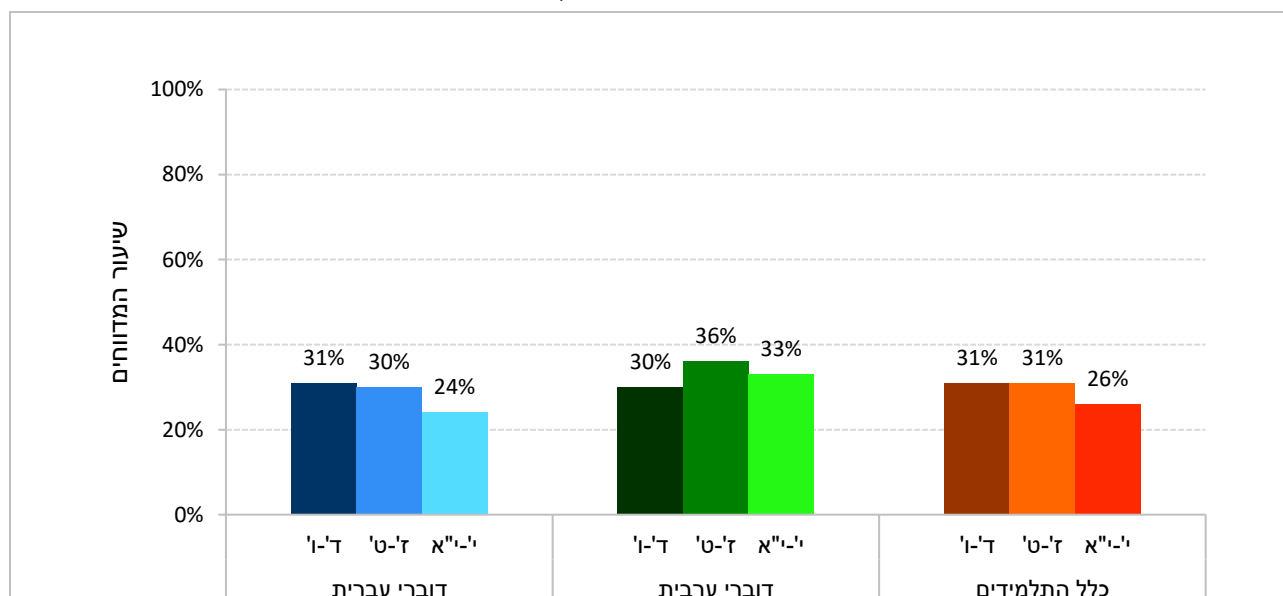
השימושים ברשת האינטרנט לפי מגזר שפה – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשימים 3-6 ובלוח 5 מוצגים נתוני ההיגדים העוסקים בשימושים של תלמידים ברשת האינטרנט. בעת הגלישה ברשת, באיזה היקף הם נמצאים ברשתות החברתיות, משתתפים במשחקי רשת, מבצעים משימות לימודיות וקוראים/מחפשים מידע שאינו לימודי. נתוני שנה"ל תשע"ט מוצגים להלן בחלוקה לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

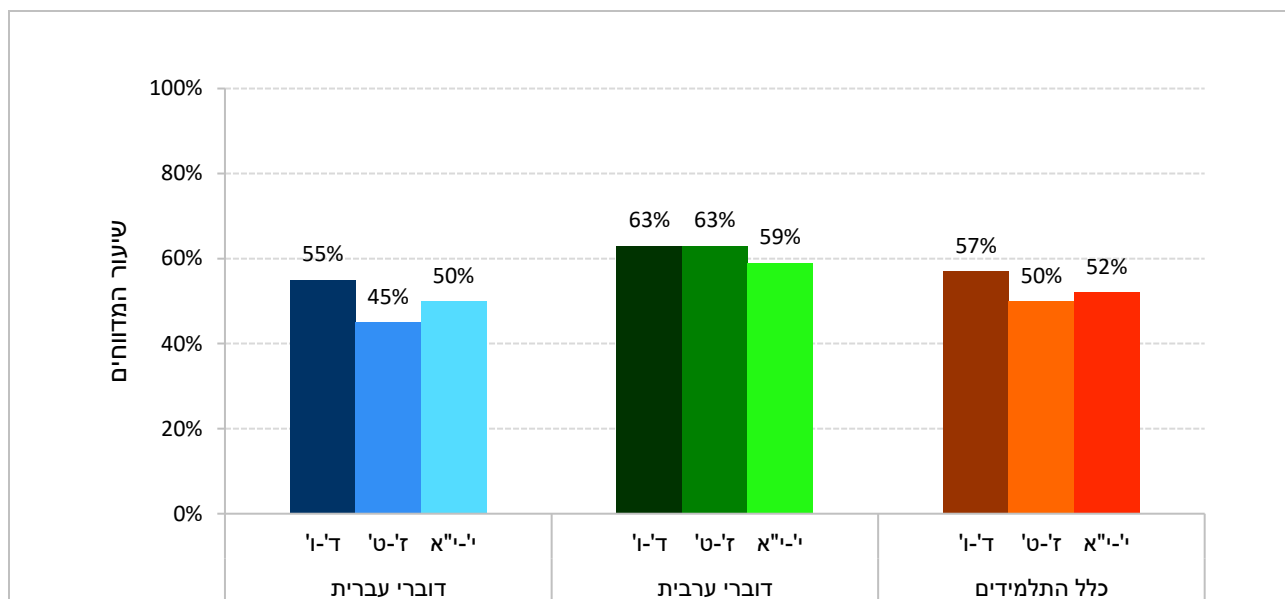
תרשים 3: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם נמצאים ברשתות החברתיות במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

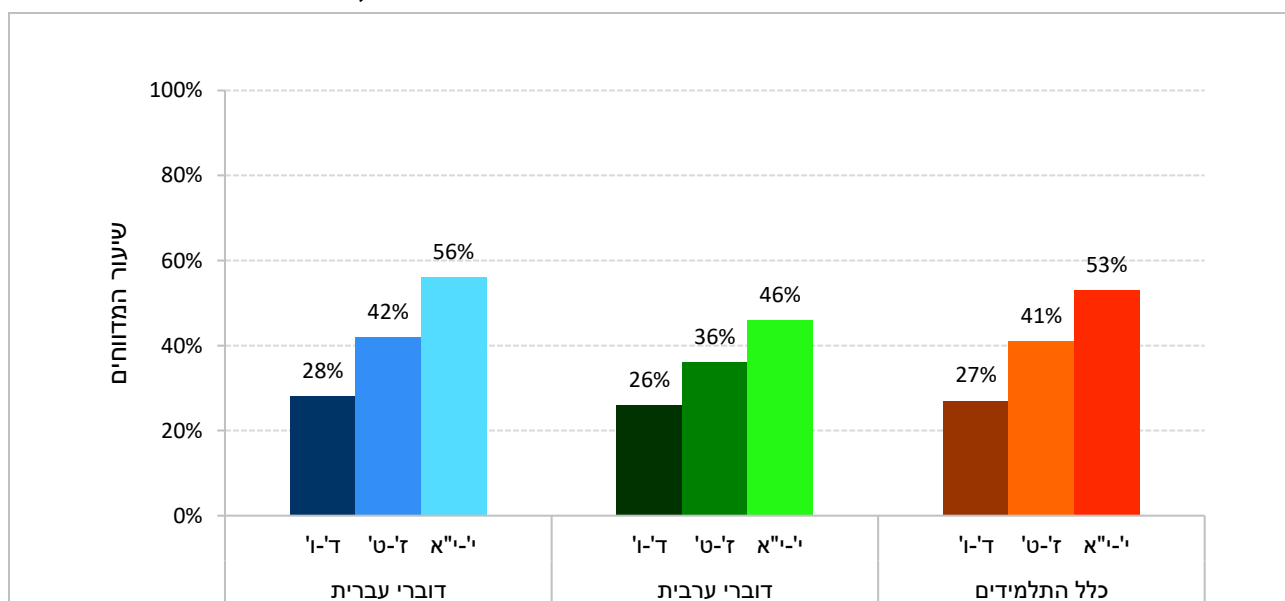
תרשים 4: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם משתתפים במשחקי רשת במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 5: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם מבצעים משימות לימודיות במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 6: שיעורי התלמידים המדווחים כי כשהם משתמשים באינטרנט הם קוראים ומחפשים מידע שאינו קשור ללימודים במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

השימושים ברשת האינטרנט – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

לוח 5: שיעורי התלמידים המדווחים על כל אחד מהשימושים ברשת האינטרנט במידה רבה או במידה רבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד הנוסח בשאלון: "חשוב על הדברים שאתה עושה כשאתה נמצא באינטרנט. באיזו מידה אתה עושה את כל אחד מהבאים"
36%	19%	42%	ד - ו	נמצא ברשתות חברתיות (למשל: אינסטגרם, פייסבוק, ווטסאפ וכו')
65%	46%	72%	ז - ט	
73%	57%	79%	י - יא	
56%	38%	62%	כלל השכבות	
31%	30%	31%	ד - ו	משתתף במשחקי רשת (למשל: פורטנייט, מיינקראפט)
31%	36%	30%	ז - ט	
26%	33%	24%	י - יא	
30%	33%	29%	כלל השכבות	
57%	63%	55%	ד - ו	מבצע משימות לימודיות (למשל: חיפוש חומרים לעבודה, למידה למבחן וכו')
50%	63%	45%	ז - ט	
52%	59%	50%	י - יא	
54%	62%	50%	כלל השכבות	
27%	26%	28%	ד - ו	קורא ומחפש מידע שאינו קשור ללימודים (למשל: חדשות, בידור וכו')
41%	36%	42%	ז - ט	
53%	46%	56%	י - יא	
39%	35%	40%	כלל השכבות	

1.3 זמן השימוש היומי ברשתות החברתיות

בתת הפרק הקודם עסקנו במטרות שלשמן התלמידים משתמשים ברשת האינטרנט וראינו שהשימוש השכיח ביותר הוא לשם השתתפות ברשתות חברתיות – תופעה שאף מתגברת עם העלייה בשלבי הגיל. בהמשך לכך, שאלנו את התלמידים כמה שעות ביום הם נמצאים ברשתות חברתיות, גם בימים רגילים שהם ימי לימודים וגם בימי חופשה בהם אין לימודים.

זמן השימוש ברשתות החברתיות במהלך היום (ללא מדד מסכם). * ההיגדים כפי שהם מופיעים בשאלון תשע"ט

"כמה זמן אתה נמצא ברשתות חברתיות ביום רגיל, במהלך שבוע הלימודים"

"כמה זמן אתה נמצא ברשתות חברתיות ביום שבו אין לימודים (למשל: סוף שבוע, חופשה וכד")"

* בפרק זה מוצגים שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות "בין שלוש שעות לארבע", "בין ארבע שעות לחמש" או "מעל חמש שעות". הסולם המלא: "כלל לא", "עד שעה", "בין שעה לשעתיים", "בין שעתיים לשלוש", "בין שלוש שעות לארבע", "בין ארבע שעות לחמש" או "מעל חמש שעות".

תמצית הממצאים בתרשימים 7-8 ובלוח 6 שלהלן:

למען הפשטות, בחרנו להציג את שיעורי המדווחים כי הם משתתפים ברשתות חברתיות 3 שעות ביום ומעלה (כפי שנראה להלן – מדובר בשיעורים לא מבוטלים).

על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום רגיל עולה באופן משמעותי עם העלייה בשלבי הגיל. השיעור בכלל אוכלוסיית התלמידים עומד על 26% בכיתות ד'-ו', 44% בכיתות ז'-ט' ו-51% בכיתות י'-י"א. כצפוי, בימים שאינם ימי לימודים שיעור המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום גבוה אף יותר בכל שלבי הגיל, ועומד על 38% בכיתות ד'-ו', 58% בכיתות ז'-ט' ו-65% בכיתות י'-י"א.

ניכר, אם כן, כי שהייה או השתתפות ברשתות חברתיות הינו עיסוק מאד עתיר זמן עבור התלמידים בישראל, וכפי שנראה להלן – הדברים נכונים לשני מגזרי השפה.

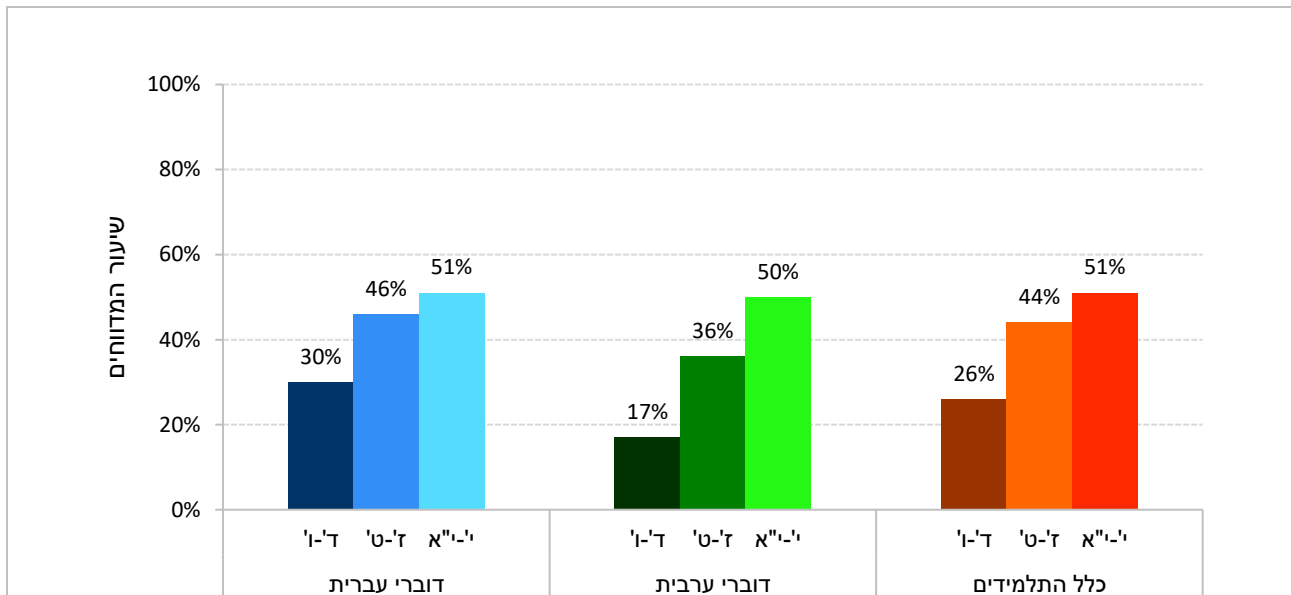
השוואה על-פי מגזר שפה: שיעור התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום רגיל וכן שיעור המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום שבו אין לימודים גבוה יותר בקרב תלמידים דוברי עברית בהשוואה לדוברי ערבית (פער כללי של כ-8%), הפער הולך ומצטמצם ככל ששלבי הגיל עולים עד כי בכיתות י'-י"א אין למעשה פער. עוד יש לציין, כי בעוד שבקרב דוברי העברית ה"קפיצה" הגדולה בהיקף השימוש היומי מתחוללת במעבר מיסודי (ד'-ו') לעל-יסודי, הרי שבקרב דוברי הערבית "קפיצה" זו מתרחשת במעבר מגילאי חט"ב (ז'-ט') לגילאי החטיבה העליונה (י'-י"א).

בסופו של דבר בשני מגזרי השפה כמחצית מתלמידי י'-י"א מדווחים שהם משתמשים ברשתות החברתיות למעלה מ-3 שעות ביום וכשני שלישים מביניהם מדווחים שמשתמשים ברשתות חברתיות למעלה מ-3 שעות בימי חופשה.

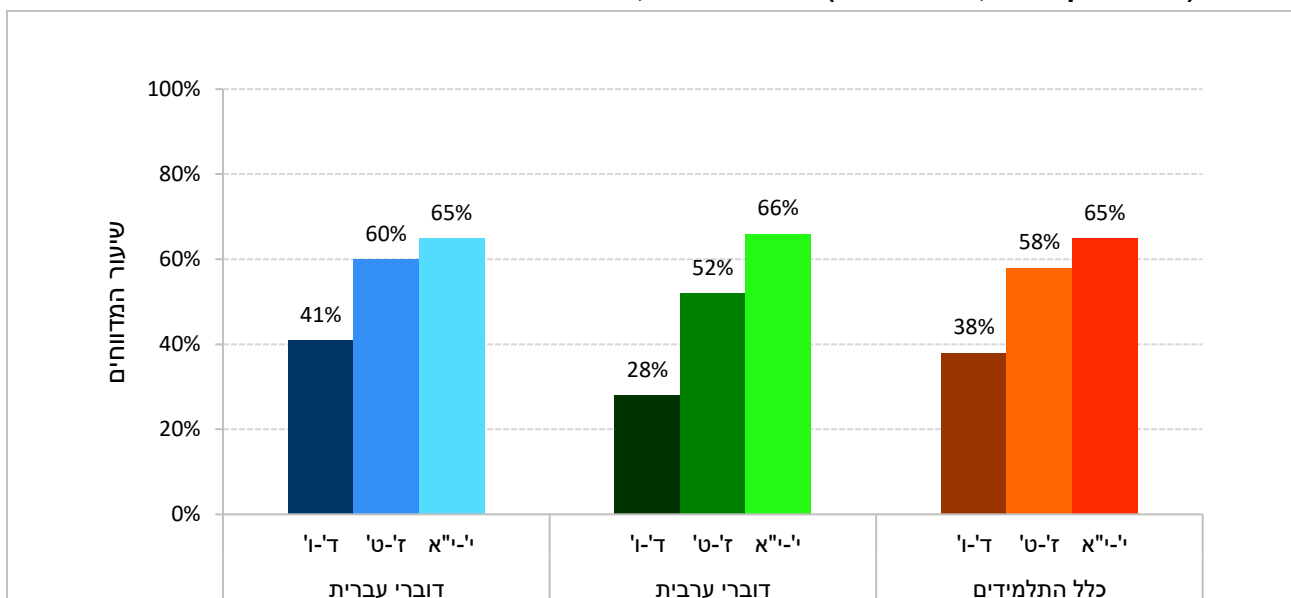
זמן השימוש היומי ברשתות החברתיות – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשימים 7-8 מוצגים שיעורי התלמידים אשר דיווחו כי הם נמצאים ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום. תרשים 7 נוגע לימים רגילים, דהיינו במהלך שבוע הלימודים, ואילו תרשים 8 נוגע לימים שאינם ימי לימודים. נתוני תשע"ט מוצגים להלן לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 7: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום רגיל, במהלך שבוע הלימודים לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 8: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות החברתיות לפחות שלוש שעות ביום שבו אין לימודים (למשל: סוף שבוע, חופשה וכד') לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 6: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות לפחות שלוש שעות ביום: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד
26%	17%	30%	ד - ו	כמה זמן אתה נמצא ברשתות חברתיות ביום רגיל, במהלך שבוע הלימודים
44%	36%	46%	ז - ט	
51%	50%	51%	י - יא	
39%	33%	41%	כלל השכבות	
38%	28%	41%	ד - ו	כמה זמן אתה נמצא ברשתות חברתיות ביום שבו אין לימודים (למשל: סוף שבוע, חופשה וכד')
58%	52%	60%	ז - ט	
65%	66%	65%	י - יא	
52%	47%	54%	כלל השכבות	

1.4 סוגי הרשתות החברתיות שבהן משתמשים התלמידים

אחרי שעסקנו בהיקף השימוש ברשתות החברתיות, תת הפרק הנוכחי יבחן את הסוגיה: באילו רשתות חברתיות משתמשים התלמידים? כמובן שאין לנו עניין ספציפי בפלטפורמות/אפליקציות השונות הקיימות בשוק ומוצעות לשימושם של צעירים ומבוגרים. מטרת הדוח כמובן שאין מסחריות/שיווקיות, מה גם שבכל זמן נתון ישנן פלטפורמות פוטנציאליות רבות ומגוונות ואלו גם משתנות תדיר. המטרה כאן הייתה לנסות לקבל נתונים באשר לרשתות חברתיות פופולריות יותר ופחות בקרב תלמידים, מתוך הבנה שגם מאפייני הפלטפורמה משפיעים על דפוסי האינטרקציה בה ובין השאר – משפיעים על מידת החשיפה של המשתמש בה לאליםמות ולבריונות (ראו עוד בנושא זה במבוא לדוח הנוכחי).

סוגי הרשתות החברתיות שבהן משתמשים התלמידים (ללא מדד מסכם):*

הנוסח בשאלון: "האם אתה משתמש בכל אחת מהרשתות החברתיות הבאות, ואם כן, באיזה היקף?"

- פייסבוק
- ווטסאפ
- אינסטגרם
- סנפצ'ט

* בפרק זה מוצגים שיעורי התלמידים אשר בחרו באחת האפשרויות "הרבה" או "הרבה מאוד" עבור כל אחד מארבעת ההיגדים. הסולם המלא: "בכלל לא", "מעט מאוד", "במידה בינונית", "הרבה", "הרבה מאוד".

תמצית הממצאים בתרשימים 9-12 ובלוח 7 שלהלן:

השוואה על-פי שלבי גיל: ככלל, שימוש ברשתות החברתיות עולה ככל ששלב הגיל גבוה יותר. הרשת הנפוצה ביותר היא ווטסאפ (81% בכיתות י"א, 75% בכיתות ז' ו-ט' ו-50% בכיתות ד' ו-ו') ולאחר מכן אינסטגרם (72% בכיתות י"א, 64% בכיתות ז' ו-ט' ו-26% בכיתות ד' ו-ו') וסנפצ'ט (24% בכיתות י"א, 21% בכיתות ז' ו-ט' ו-14% בכיתות ד' ו-ו'). הרשת הפחות נפוצה בקרב התלמידים היא פייסבוק (15% בכיתות י"א, 7% בכיתות ז' ו-ט' ו-4% בכיתות ד' ו-ו').

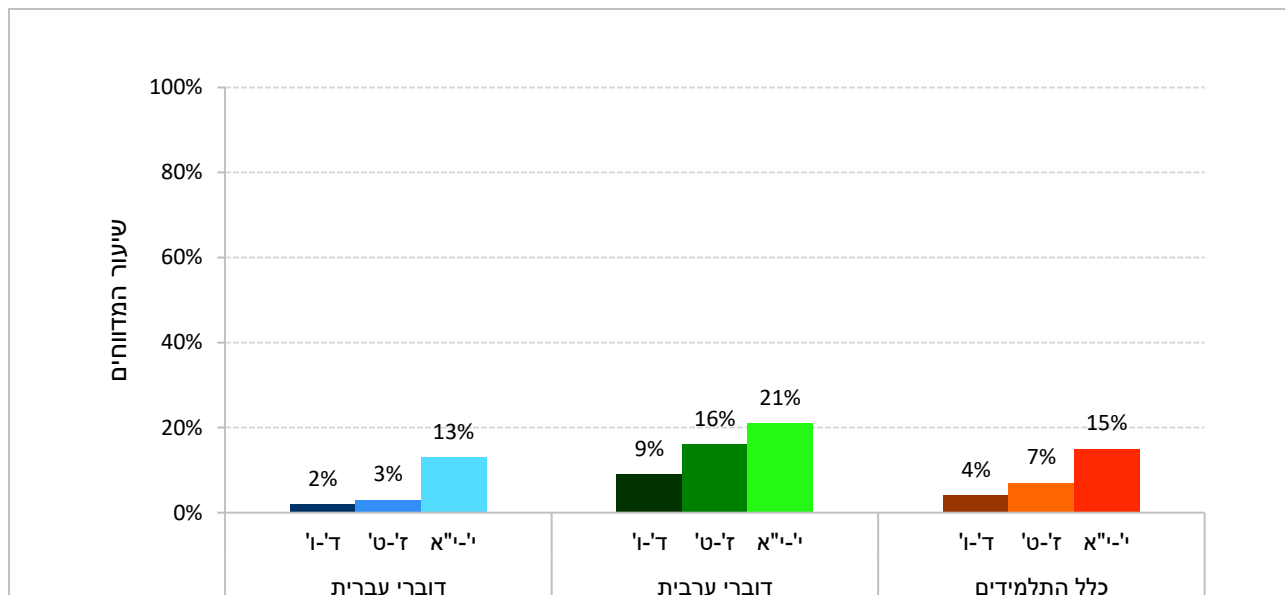
השוואה על-פי מגזר שפה: הפופולריות היחסית של הפלטפורמות השונות דומה למדי בשני מגזרי השפה, אם כי כאשר משווים בין שני מגזרי השפה מגלים שהשימוש ברשתות הפחות נפוצות, סנפצ'ט ופייסבוק, גבוה יותר בקרב דוברי ערבית (33% ו-15% בהתאמה) בהשוואה לדוברי עברית (14% ו-5%); השימוש בשתי הרשתות הפופולריות יותר, וואטסאפ (פופולרית מהיתר בפער ניכר) ואינסטגרם, גבוה יותר בקרב דוברי עברית (71% ו-55% בהתאמה) בהשוואה לדוברי ערבית (53% ו-40%).

מכל הנתונים הנ"ל עולה תמונה לפיה הרשת הנפוצה ביותר בפער ניכר מהאחרות היא רשת ווטסאפ (שנמצאת, למעשה, על התפר שבין אפליקציית מסרים לבין רשת חברתית). עוד עולה כי שיעור גבוה מאד מקרב התלמידים מרבה להשתמש באינסטגרם ובשכבות הגיל הבוגרות השימוש הופך להיות נרחב במיוחד (75% מקרב דוברי העברית ו-61% מקרב דוברי הערבית בכיתות י"א מדווחים כך). לממצא זה חשיבות משום ששימוש רב ברשת חברתית זו מתועד בספרות המחקרית כמצוי בזיקה לסימפטומים דיכאוניים, וייתכן שזה נושא שכדאי לתת עליו את הדעת. השימוש ברשת שנחשבת לבעייתית במיוחד משום שמאפשרת שליחת מסרים שנמחקים במהרה – סנפצ'ט – איננו גבוה במיוחד אך גם לא אפסי (19% מכלל התלמידים מדווחים שמשתמשים ברשת זו), וגם לסוגיה זו מומלץ לתת את הדעת.

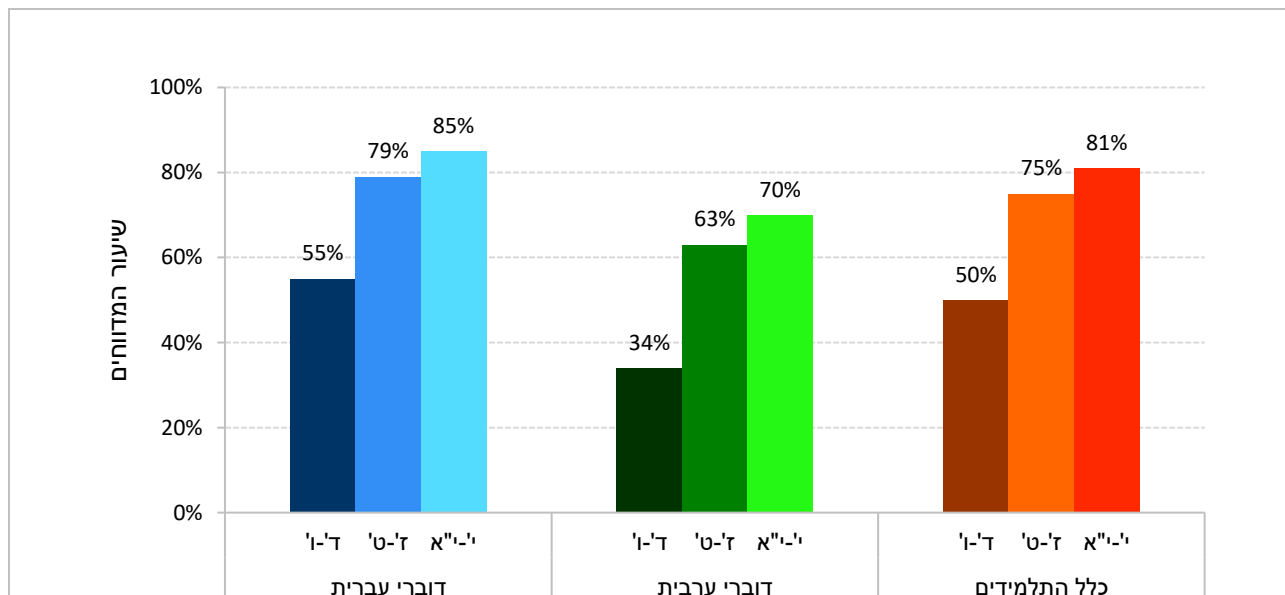
סוגי הרשתות החברתיות שבהן משתמשים התלמידים לפי מגזר שפה – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשימים 9-12 ובלוח 7 מוצגים דיווחי התלמידים על היקף השימוש ברשתות החברתיות השונות. הנתונים נוגעים לשיעורי התלמידים המדווחים כי הם משתמשים בכל אחת מהרשתות החברתיות "הרבה" או "הרבה מאוד". נתוני שנה"ל תשע"ט מוצגים להלן לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

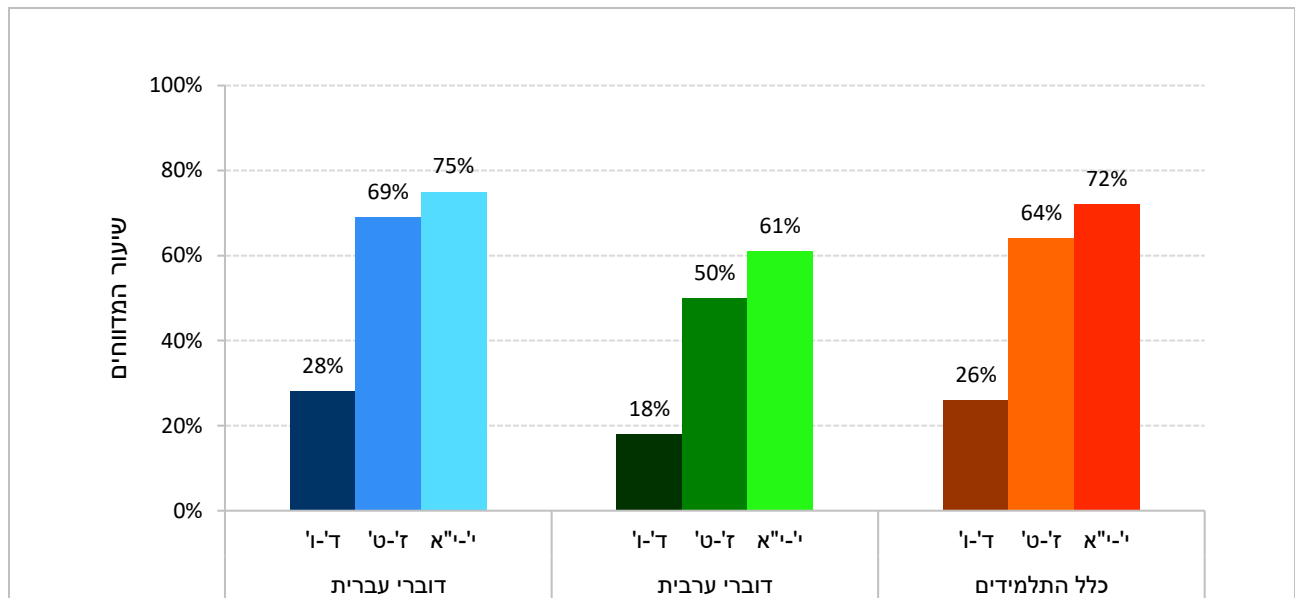
תרשים 9: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים ברשת הפייסבוק הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

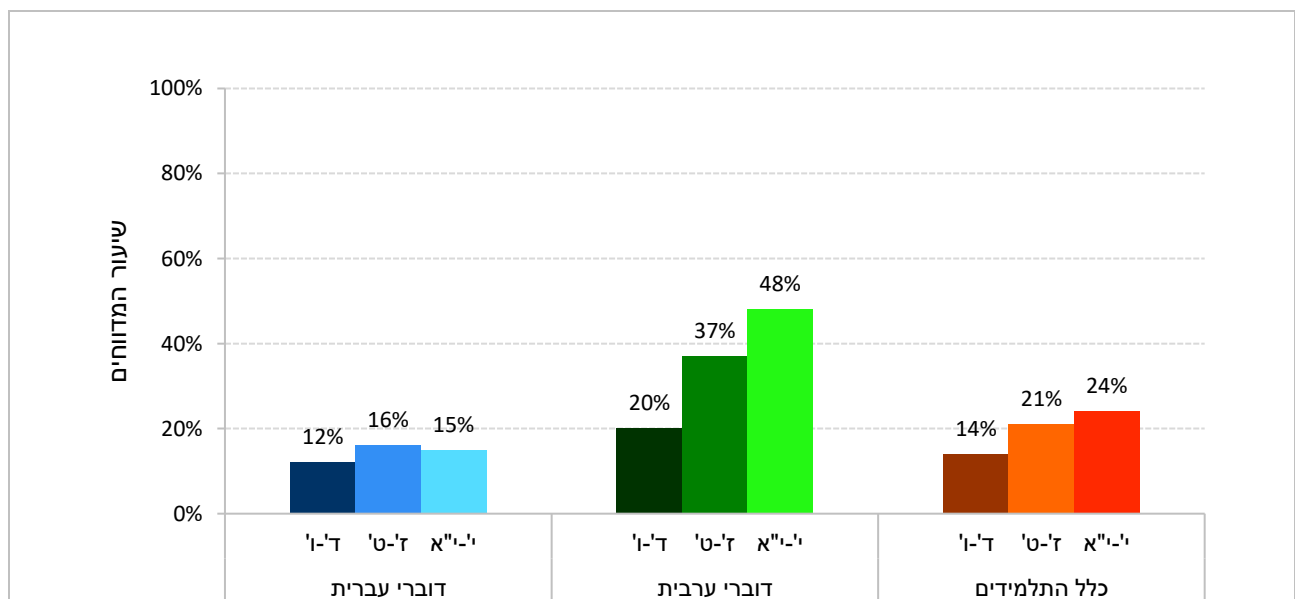
תרשים 10: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים בוואטסאפ הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 11: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים באינסטגרם הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 12: שיעורי התלמידים המדווחים שהם משתמשים בסנפצ'ט הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

סוגי הרשתות החברתיות שבהן משתמשים התלמידים – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

לוח 7: שיעורי התלמידים המדווחים על סוג הרשתות החברתיות שבהן הם משתמשים הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד הנוסח בשאלון: "האם אתה משתמש בכל אחת מהרשתות החברתיות הבאות, ואם כן, באיזה היקף?"
4%	9%	2%	ד - ו	פייסבוק
7%	16%	3%	ז - ט	
15%	21%	13%	י - יא	
8%	15%	5%	כלל השכבות	
50%	34%	55%	ד - ו	וואטסאפ
75%	63%	79%	ז - ט	
81%	70%	85%	י - יא	
66%	53%	71%	כלל השכבות	
26%	18%	28%	ד - ו	אינסטגרם
64%	50%	69%	ז - ט	
72%	61%	75%	י - יא	
51%	40%	55%	כלל השכבות	
14%	20%	12%	ד - ו	סנפצ'ט
21%	37%	16%	ז - ט	
24%	48%	15%	י - יא	
19%	33%	14%	כלל השכבות	

1.5 מודעות ההורים לשימוש של התלמיד ברשת האינטרנט

הקשר חשוב נוסף להבנת התופעות של אלימות ובריונות ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות בפרט הוא המודעות של ההורים לשימושים שהתלמיד עושה ברשת האינטרנט, מעשיו ברשת וכיו"ב. לשם כך הוצג בפני התלמיד ההיגד הבא.

מודעות ההורים לשימוש ברשת האינטרנט.* ההיגד כפי שהוא מופיע בשאלון תשע"ט

"ההורים שלי יודעים מה אני עושה ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות"

* בפרק זה מוצגים שיעורי התלמידים אשר ציינו כי הם "די מסכימים" או "מסכימים מאוד" עם ההיגד. הסולם המלא: "מאוד לא מסכים", "די לא מסכים", "קצת מסכים", "די מסכים" ו"מסכים מאוד".

תמצית הממצאים בתרשים 13 ובלוח 8 שלהלן:

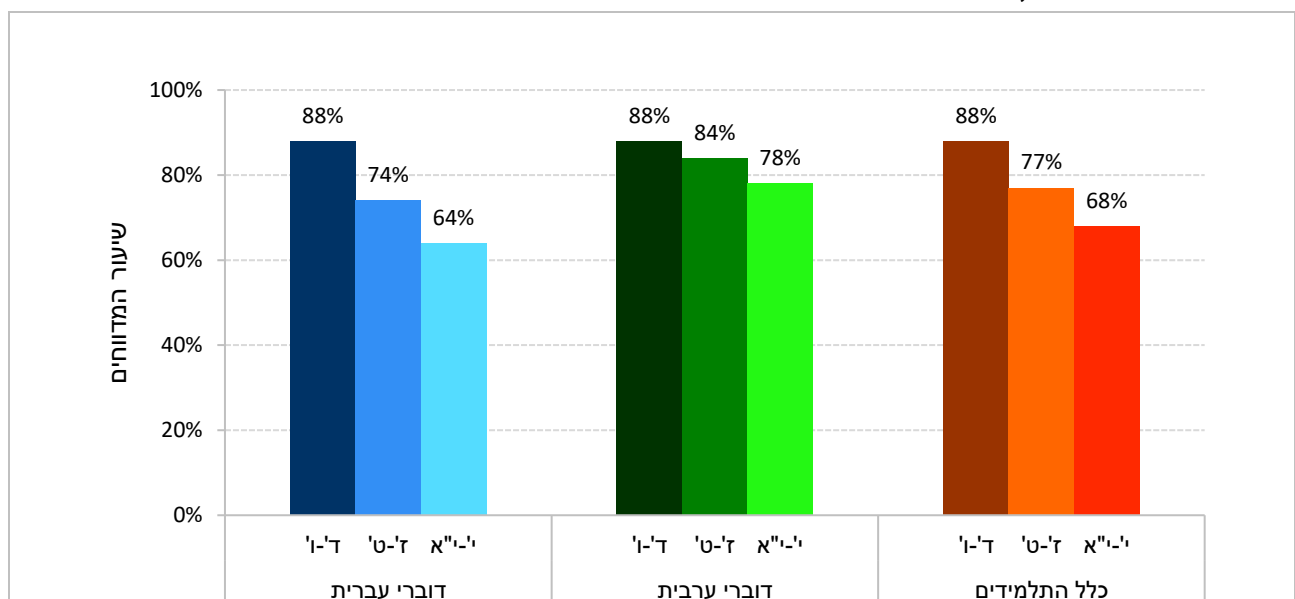
השוואה על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות גבוה יחסית ועומד על 79%. כצפוי, ככל ששלב הגיל גבוה יותר כך שיעורי הדיווח נמוכים יותר (68% בכיתות י"א, 77% בכיתות ז'-ט' ו-88% בכיתות ד'-ו').

השוואה על-פי מגזר שפה: בקרב דוברי ערבית, שיעור התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות גבוה יותר (84%) בהשוואה לתלמידים דוברי עברית (77%). הפער בין שני המגזרים בולט ככל ששלב הגיל גבוה יותר (10% בכיתות ז'-ט' ו-14% בכיתות י"א) וכדאי לשים לב ש-64% (בלבד?) מהתלמידים בכיתות י"א בבתי הספר דוברי העברית מדווחים שהוריהם יודעים מה הם עושים באינטרנט וברשתות החברתיות. בכיתות ד'-ו' שיעורי הדיווח בשני מגזרי השפה זהים (88%).

מודעות ההורים לשימוש של התלמיד ברשת האינטרנט – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

בתרשים 54 מוצגים נתוני ההיגד "ההורים שלי יודעים מה אני עושה ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות" בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 13: שיעורי התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 8: שיעורי התלמידים המדווחים כי הוריהם יודעים מה הם עושים ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות:
נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד
88%	88%	88%	ד - ו	ההורים שלי יודעים מה אני עושה ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות
77%	84%	74%	ז - ט	
68%	78%	64%	י - יא	
79%	84%	77%	כלל השכבות	

2. אלימות דיגיטלית

לאחר שעסקנו בכמה מההקשרים של האלימות והבריונות ברשת, ניגש כעת לסוגיית האלימות הדיגיטלית עצמה. תחילה יוצגו נתונים של מדד וותיק שמהווה חלק משאלון "ניטור אלימות" כבר מהפעמה הראשונה בשנת הלימודים תשס"ט – מדד של קורבנות התלמיד לאלימות דיגיטלית. לאחר מכן יוצגו נתוני היגד נוסף של קורבנות לאלימות דיגיטלית – היגד שהתווסף לשאלון בתשע"ט ומתמקד בקורבנות לאלימות ברשתות חברתיות (אינו מהווה חלק מהמדד המסכם) ובהמשך יוצגו ממצאים של שני היגדים נוספים שבהם התלמיד התבקש לדווח על אירועים שהוא מכיר או היה עד להם של אלימות ברשתות חברתיות כלפי תלמידים וכלפי מורים.

2.1 קורבנות לאלימות דיגיטלית

המדד המסכם: קורבנות לאלימות דיגיטלית.* ההיגדים כפי שהם מופיעים בשאלון תשע"ט

"האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך"

"האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר"

"האם במהלך החודש האחרון קיבלת אימים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר"

* שיעור התלמידים המדווחים שאחד מהאירועים המוזכרים בהיגדים קרה להם בחודש שקדם להעברת השאלונים. הסולם המלא: "לא קרה לי בחודש האחרון", "קרה לי פעם או פעמיים בחודש האחרון", "קרה לי שלוש פעמים או יותר בחודש האחרון".

תמצית הממצאים בתרשים 55 ובלוח 25 שלהלן:

השוואה על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית דומה בכל שלבי הגיל (עומד על כ-9%).

מהתבוננות על ההיגדים הנכללים במדד, נראה שאלימות דיגיטלית מתבטאת יותר בהפצת מסרים פוגעניים בין תלמידים (7%) ופחות בהפצת תמונות או בקבלת אימים (3% עבור כל אחד מההיגדים).

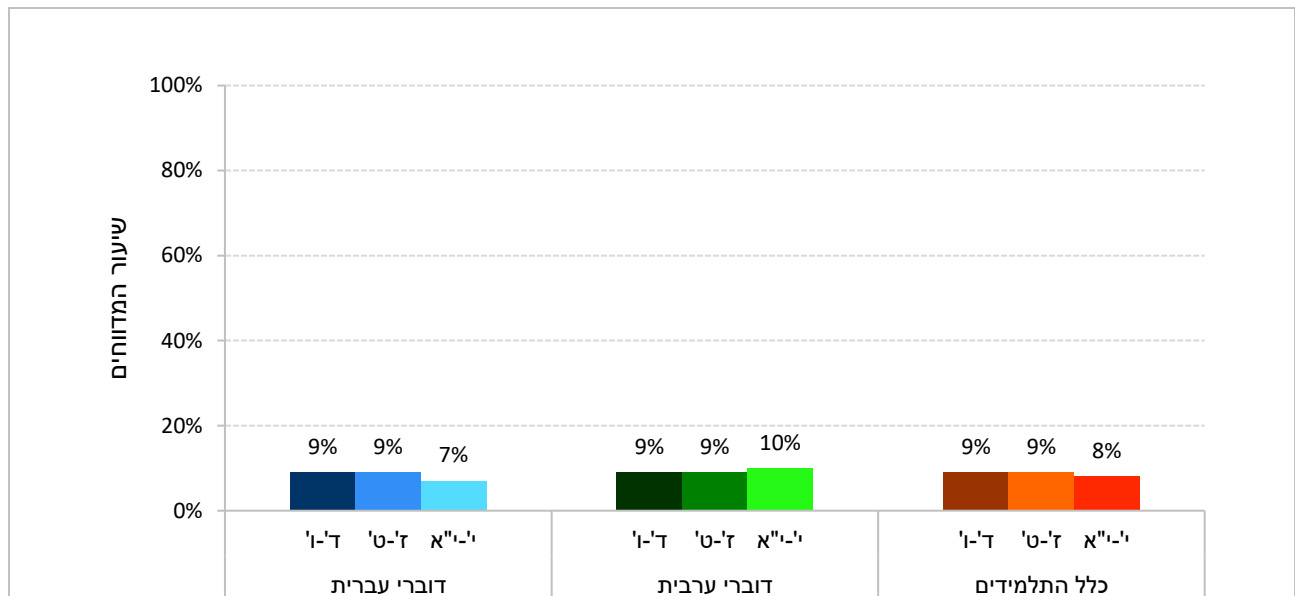
השוואה על-פי מגזר שפה: שיעור התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית זהה בקרב שני מגזרי השפה. עם זאת, קיים פער בכיתות י'-י"א כך ששיעורי הדיווח גבוהים יותר בקרב דוברי ערבית מאשר דוברי עברית (פער של 3%). נראה כי הפער בא לידי ביטוי בעיקר בקבלת אימים באינטרנט או בטלפון: שיעורים גבוהים יותר בקרב דוברי הערבית דיווחו על קורבנות לכך.

בסיכומו של דבר, נראה כי כ-9% מהתלמידים נחשפים במהלך חודש לאחת מהצורות (לפחות) של אלימות דיגיטלית. אמנם לא מדובר באחוזים מאד גבוהים, אך עדיין בראייה מערכתית מדובר במספרים לא מבוטלים וכמובן שחלק מהפגיעות הן פגיעות קשות שיש בהן כדי לגרום לפגיעה בתלמידים וביכולתם לתפקד. בהמשך נבחן את תמונת המצב בראייה רב-שנתית.

קורבנות לאלימות דיגיטלית לפי מגזר שפה – נתוני המדד המסכם (תשע"ט)

בתרשים 14 ובלוח 9 מוצגים נתוני המדד המסכם "קורבנות לאלימות דיגיטלית" בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 14: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 9: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
9%	9%	9%	ד - י	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
9%	9%	9%	ז - ט	
8%	10%	7%	י - יא	
9%	9%	9%	כלל השכבות	
2%	2%	2%	ד - י	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
3%	3%	3%	ז - ט	
4%	4%	4%	י - יא	
3%	3%	3%	כלל השכבות	
8%	6%	8%	ד - י	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
7%	6%	7%	ז - ט	
6%	7%	6%	י - יא	
7%	7%	7%	כלל השכבות	
2%	4%	2%	ד - י	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
2%	4%	2%	ז - ט	
3%	5%	2%	י - יא	
3%	4%	2%	כלל השכבות	

אלימות דיגיטלית – השוואה לאורך השנים

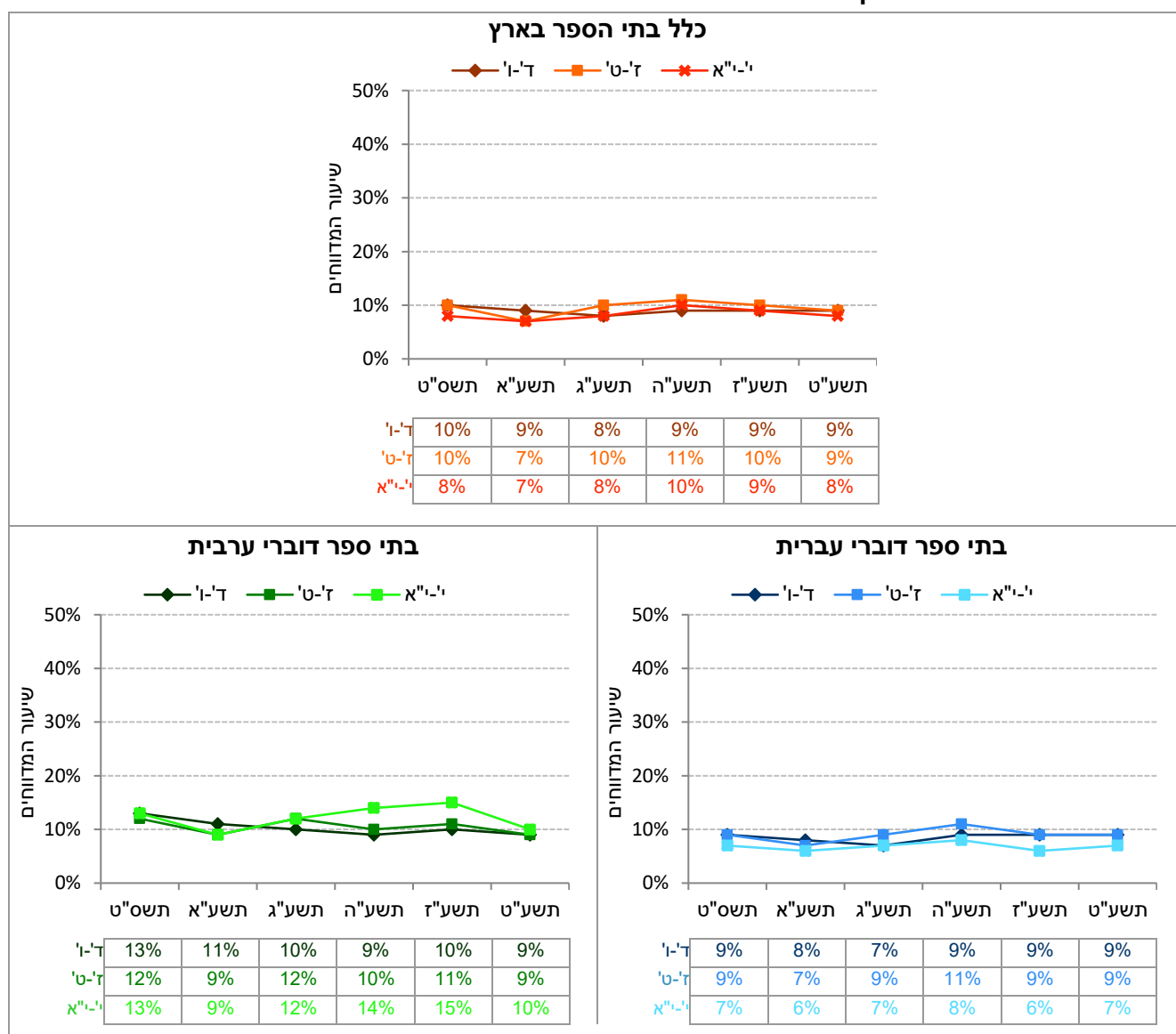
תמצית הממצאים בתרשים 15 שלהלן:

השוואה רב-שנתית, כללי: בראייה כללית, לאורך השנים ניכרת יציבות בשיעור התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית בכל שלבי הגיל. אמנם לאורך השנים נרשמה תנודתיות-מה, ובתשע"ה הייתה תחושה של תחילת מגמת עלייה מתונה אך עקבית, אך במדידות שלאחר מכן הנתונים חזרו לרמות של שנים קודמות ובסופו של דבר, כאמור, המדד מצביע על יציבות לאורך השנים.

השוואה רב-שנתית, על-פי מגזר שפה: בבתי ספר דוברי העברית נרשמה בין השנים תשס"ט לתשע"ז יציבות בשיעורי המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית בכל אחד משלבי הגיל. כמו במגמה הכללית, גם בקרב דוברי העברית מגמת העלייה הקלה שנצפתה בין השנים תשע"א לתשע"ה בכיתות י"א וכיתות ז'-ט' נבלמה כאשר נרשמה ירידה של 1% עד 2% בשני שלבי הגיל בין השנים תשע"ה לתשע"ט.

בקרב תלמידי י"א בבתי ספר דוברי ערבית נרשמה בין השנים תשע"א לתשע"ז מגמה של עלייה עקבית, ובשנת תשע"ט חלה ירידה חדה (5%-) בשיעורי המדווחים על התופעה. בקרב תלמידי כיתות ד'-ו' וכיתות ז'-ט' במגזר שפה זה נרשמה יציבות.

תרשים 15: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית בכלל בתי"ס ולפי מגזר שפה: נתוני המדד המסכם לאורך השנים

2.2 קורבנות לאלימות דיגיטלית: קריאות לחרם באינטרנט

בתשע"ט הצטרף לשאלון ניטור אלימות היגד חדש הבוחן פן נוסף של קרבנות תלמידים לאלימות דיגיטלית: תופעה של קריאה לחרם על תלמיד שמתבצעת באמצעות האינטרנט ובפרט ברשתות החברתיות. לאור העובדה שהיגד זה לא היה חלק מהשאלון שהועבר לאורך השנים, לא ניתן היה להכלילו בחישוב המדד המסכם ולפיכך נתוניו יוצגו בתת פרק נפרד.

קורבנות לקריאות לחרם ברשת האינטרנט – היגד נוסף* ההיגד כפי שהוא מופיע בשאלון תשע"ט

"האם במהלך החודש האחרון מישו מהתלמידים קרא להחרים אותך ברשת האינטרנט (למשל: קרא להוציא אותך מקבוצה כלשהי ברשתות החברתיות)"

* שיעור התלמידים המדווחים שהאירוע המוזכר קרה להם "פעם או פעמיים" או "שלוש פעמים או יותר" בחודש שקדם להעברת השאלונים. הסולם המלא: "לא קרה לי בחודש האחרון", "קרה לי פעם או פעמיים בחודש האחרון", "קרה לי שלוש פעמים או יותר בחודש האחרון".

תמצית הממצאים בתרשים 16 ובלוח 10 שלהלן:

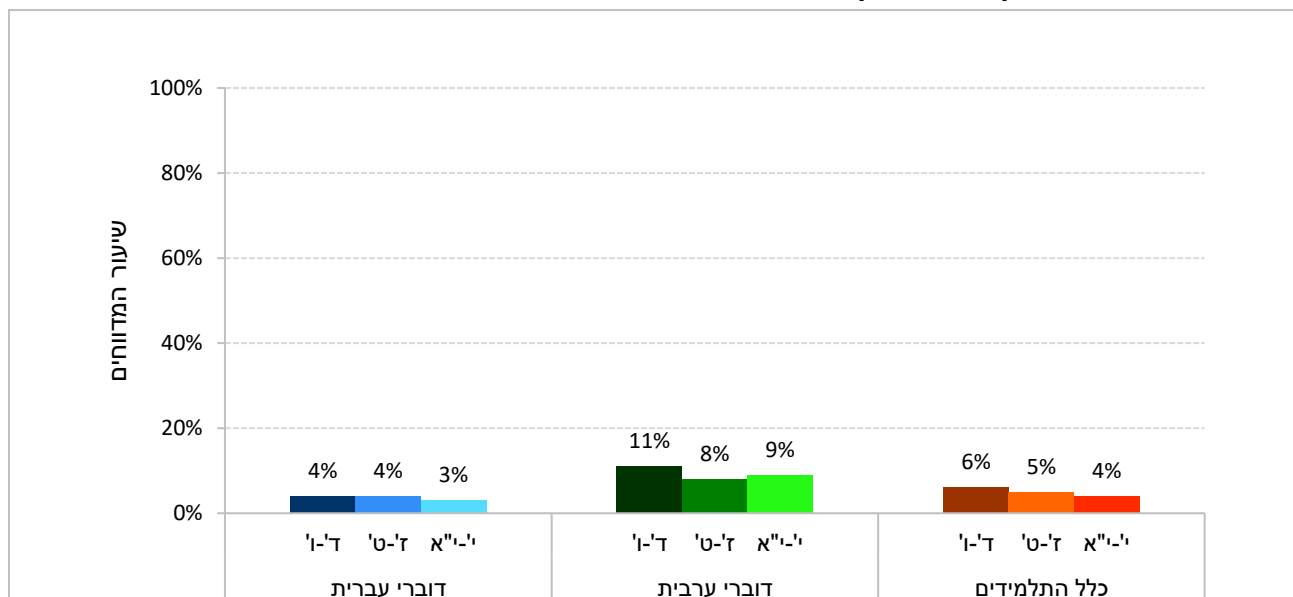
השוואה על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים כי מישו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים עומד על 4%-6% והוא דומה בכל שלבי הגיל.

השוואה על-פי מגזר שפה: שיעור התלמידים המדווחים על מישו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים גבוה במידה ניכרת בקרב תלמידים מבתי ספר דוברי ערבית (10%) בהשוואה לתלמידים מבתי ספר דוברי עברית (4%). הפער בין שיעורי המדווחים במגזרי השפה עומד על 7% בכיתות ד'-ו', על 4% בכיתות ז'-ט' ועל 6% בכיתות י'-י"א.

קריאות לחרם באינטרנט – נתוני ההיגד (תשע"ט)

בתרשים 16 ובלוח 10 מוצגים נתוני ההיגד "האם במהלך החודש האחרון מישו מהתלמידים קרא להחרים אותך ברשת האינטרנט" בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 16: שיעורי התלמידים המדווחים כי מישו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט לפחות פעם אחת במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 10: שיעורי התלמידים המדווחים כי מישו מהתלמידים קרא להחרים אותם ברשת האינטרנט לפחות פעם אחת במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגד לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד
6%	11%	4%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון מישו מהתלמידים קרא להחרים אותך ברשת האינטרנט
5%	8%	4%	ז - ט	
4%	9%	3%	י - יא	
5%	10%	4%	כלל השכבות	

2.3 אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר

פן נוסף של אלימות דיגיטלית שביקשנו לבדוק באמצעות השאלונים היה היקף החשיפה של תלמידים לתופעות של בריונות ברשת כלפי תלמידים וכלפי מורים. במקרה זה, ההיגד לא נוסח כמו ההיגדים שעסקו להלן, דהיינו קורבנות של התלמיד עצמו, אלא כבקשה להעריך באופן כללי עד כמה תופעות אלו קורות. ההחלטה להוסיף היגדים אלו נולדה מתוך הניסיון לתעד ולאמוד את היקף התופעות הללו באופן כללי, גם אם התלמידים המשתתפים בסקר לא חוו אותן בעצמם.

אלימות דיגיטלית: שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר (ללא מדד מסכם). * ההיגדים כפי שהם מופיעים בשאלון תשע"ט
"תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד')"
"תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד')"

* בתת-פרק זה מוצגים שיעורי התלמידים המדווחים כי הדבר קורה בבית ספרם "די הרבה" או "הרבה מאוד". הסולם המלא: "קורה מעט מאוד או כלל לא קורה", "קורה מעט", "קורה לפעמים", "קורה די הרבה" ו"קורה הרבה מאוד".

תמצית הממצאים בתרשימים 17-18 ובלוח 11 שלהלן:

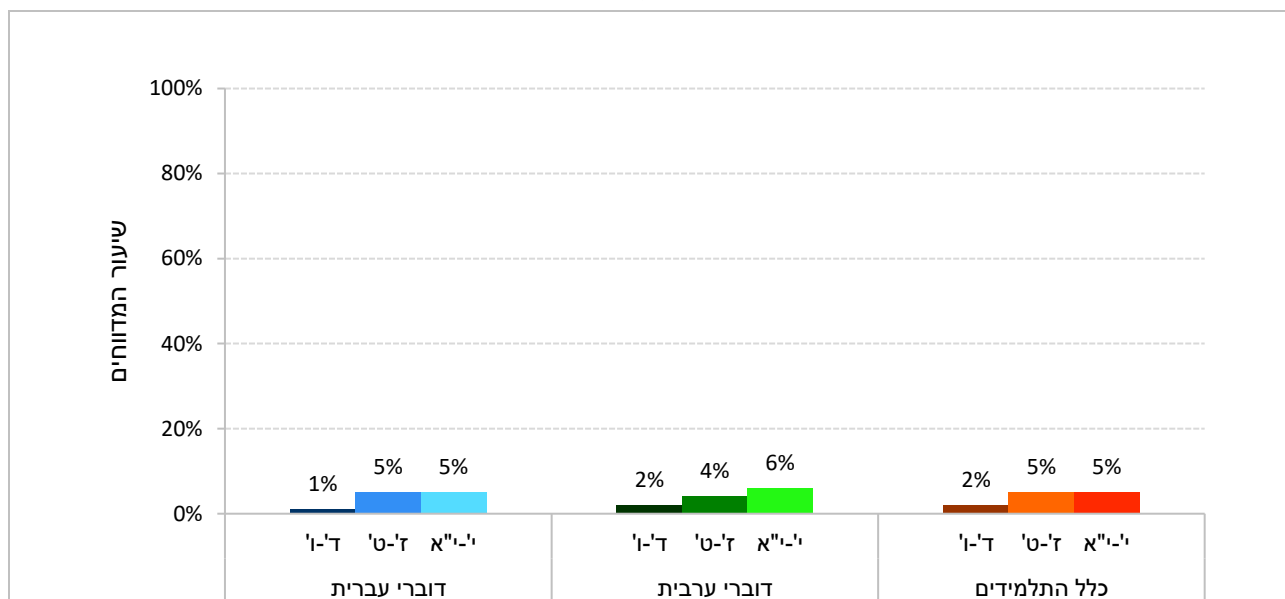
השוואה על-פי שלבי גיל: שיעור התלמידים המדווחים שתלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים גבוה מעט יותר בכיתות ז'-ט' ובכיתות י'-יא (5%) בהשוואה לכיתות ד'-ו' (2%). באופן דומה, שיעור התלמידים שדיווחו כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים גבוה מעט יותר בקרב תלמידי כיתות י'-יא (4%) ו-ז'-ט' (3%) בהשוואה לכיתות ד'-ו' (1%).

השוואה על-פי מגזר שפה: שיעור התלמידים המדווחים על שימוש של תלמידים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים דומה בקרב תלמידים בבתי ספר דוברי ערבית (3%) ותלמידים בבתי ספר דוברי עברית (4%). גם שיעור התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים זהה בקרב בתי ספר דוברי ערבית בהשוואה לבתי ספר דוברי עברית בכל שלבי הגיל (1% בכיתות ד'-ו', 3% בכיתות ז'-ט' ו-4% בכיתות י'-יא).

אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר לפי מגזר שפה – נתוני ההיגדים (תשע"ט)

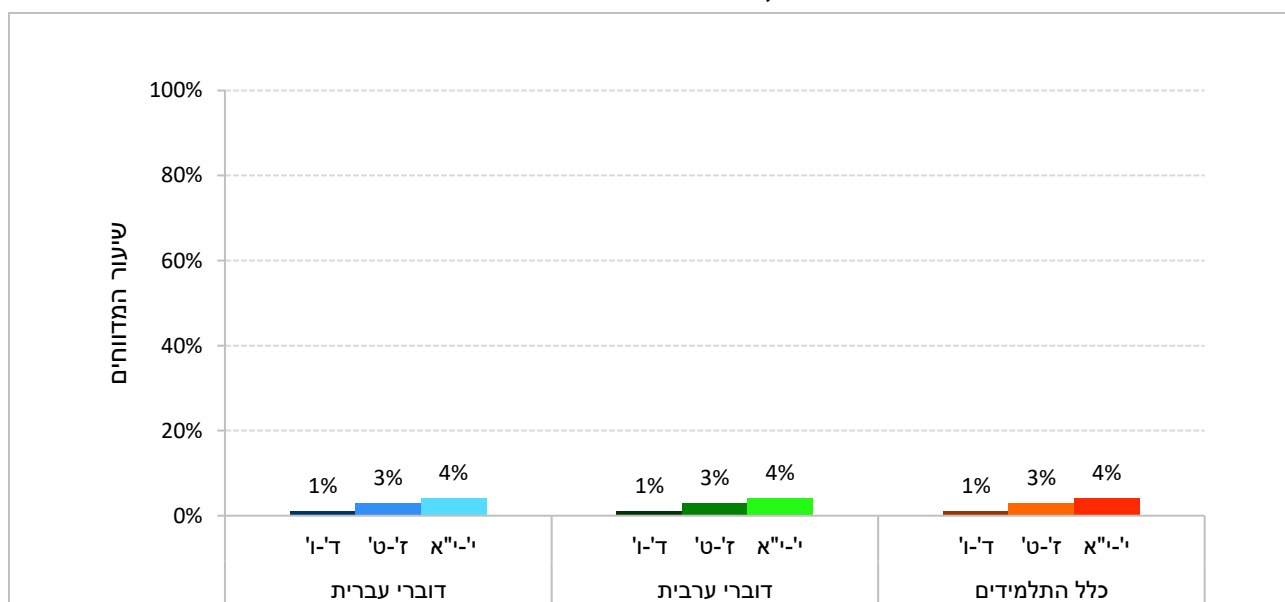
בתרשים 17 מוצגים נתוני ההיגד "תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד') בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 17: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים די הרבה או הרבה מאוד, לפי מגזר שפה, תשע"ט

בתרשים 18 מוצגים נתוני ההיגד "תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד') בשנה"ל תשע"ט לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 18: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים די הרבה או הרבה מאוד לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 11: שיעורי התלמידים המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר די הרבה או הרבה מאוד: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ט

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני ההיגד
2%	2%	1%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד')
5%	4%	5%	ז - ט	
5%	6%	5%	י - יא	
4%	4%	3%	כלל השכבות	
1%	1%	1%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ, באינסטגרם וכד')
3%	3%	3%	ז - ט	
4%	4%	4%	י - יא	
2%	3%	2%	כלל השכבות	

שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר – השוואה לאורך השנים

תמצית הממצאים בתרשימים 19-20 שלהלן:

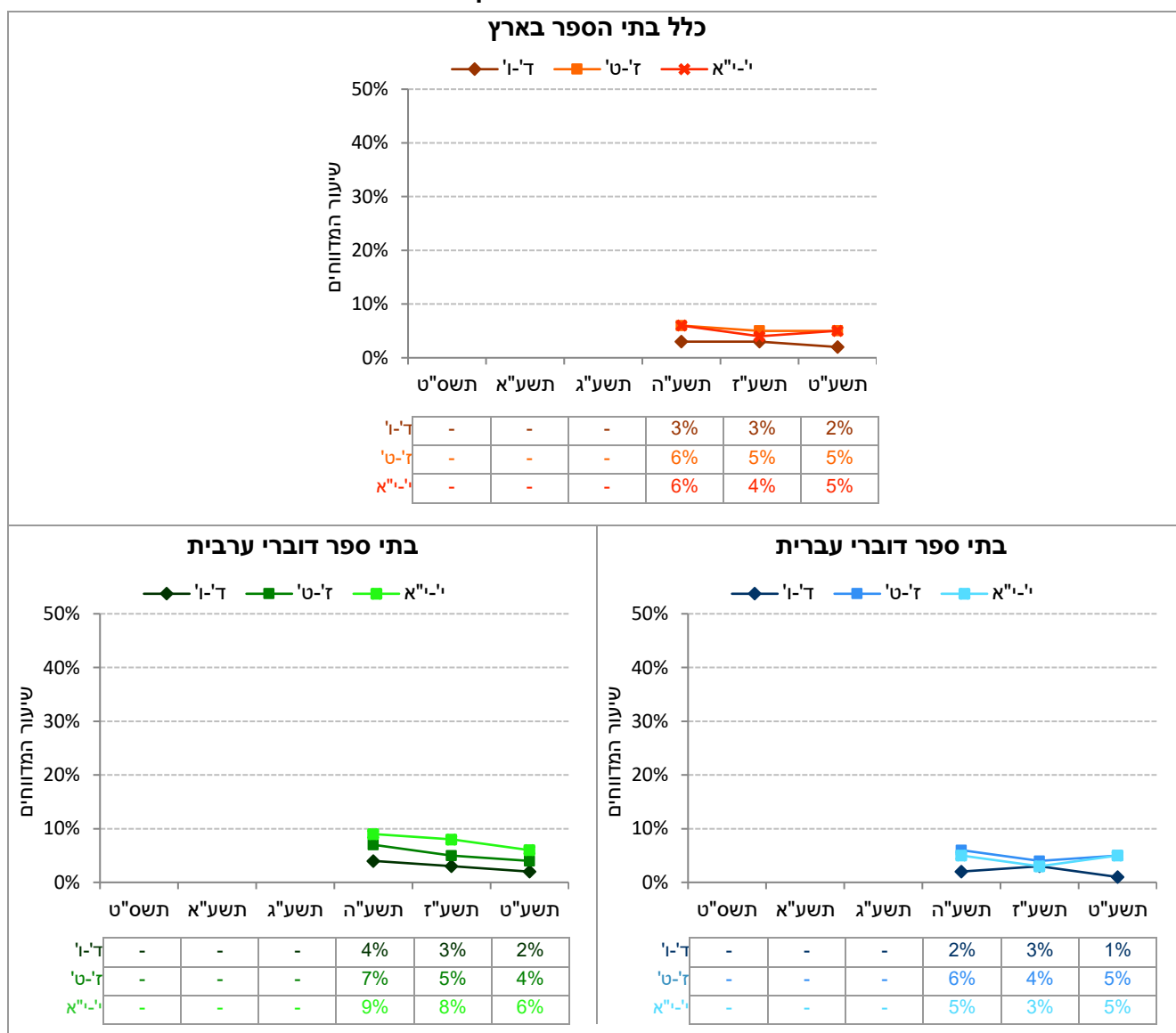
השוואה רב-שנתית, כללי: בין השנים תשע"ה לתשע"ט ניכרת יציבות (שאפשר לפרש אותה גם כירידה קלה) בשיעורי התלמידים המדווחים הן על שימוש ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים והן על שימוש ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים. מגמה זו נרשמה בכל שלבי הגיל.

השוואה רב-שנתית, על-פי מגזר שפה: בבתי ספר דוברי ערבית נרשמה ירידה מתונה בין השנים תשע"ה ותשע"ט בשיעור המדווחים על שימוש ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים ועל שימוש ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים בכל שלבי הגיל. בבתי ספר דוברי עברית משתקפת יציבות כללית בכל שלבי הגיל, בשני ההיבטים שנבחנו.

נראה, אם כן, כי היקף התופעות של שימוש ברשתות חברתיות כדי לפגוע בתלמידים או במורים אחרים הוא אינו גדול ואף אינו מתרחב עם השנים (לפחות על-פי דיווחיהם של תלמידים). כמובן שאותם מקרים שכן קורים עלולים להיות חמורים ולהביא לפגיע משמעותית באלו הנופלים קורבן להם ובקרוביהם.

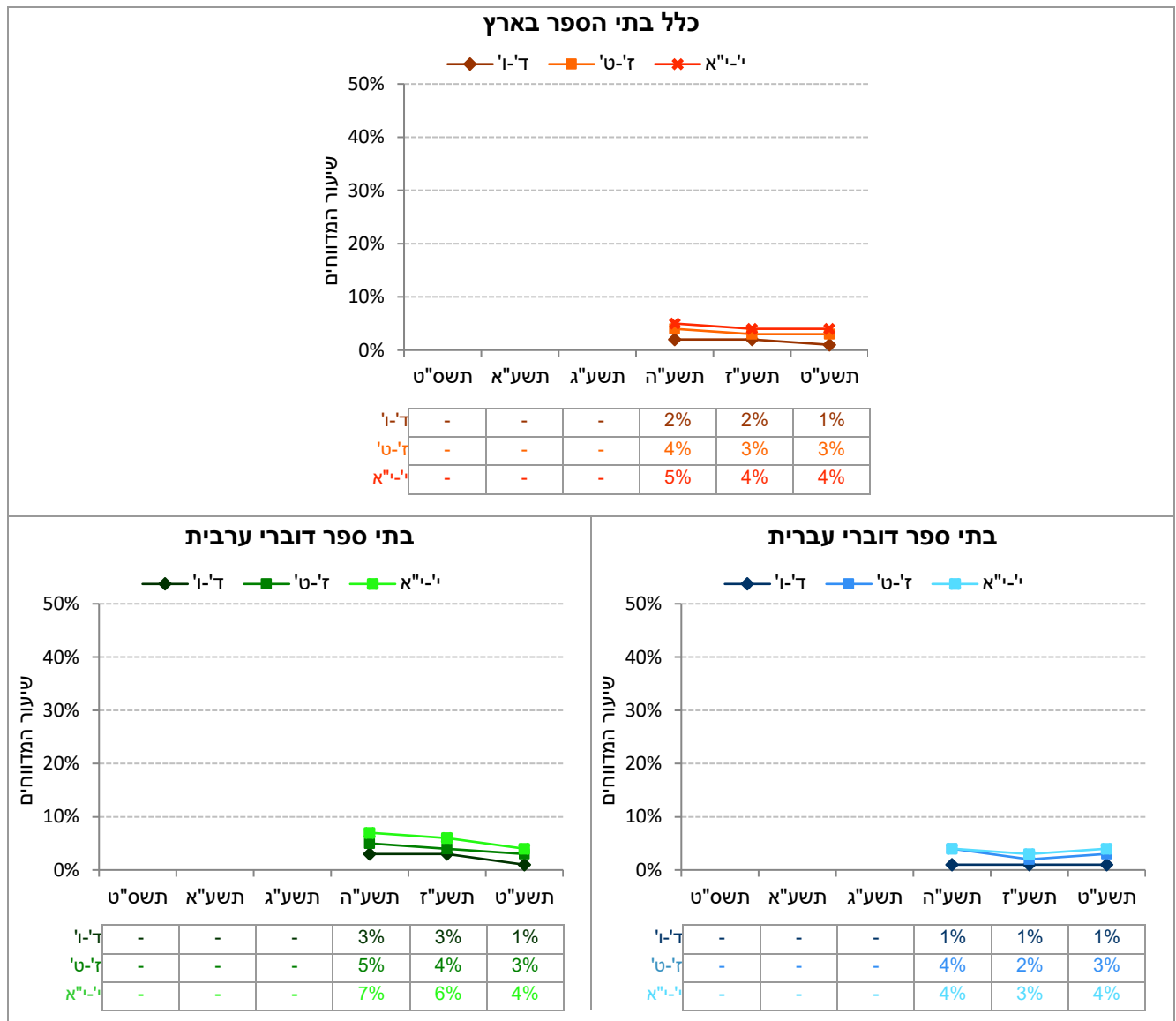
בתרשימים 19 להלן מוצגים נתוני ההיגד "תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד)" בהשוואה לאורך השנים לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 19: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים בכלל בתיה"ס ולפי מגזר שפה: נתוני ההיגד לאורך השנים

בתרשים 20 להלן מוצגים נתוני ההיגד "תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד') בהשוואה לאורך השנים לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

תרשים 20: שיעורי התלמידים המדווחים כי תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד') בכלל בתיה"ס ולפי מגזר שפה: נתוני ההיגד לאורך השנים

3. פנייה לגורמי תמיכה וסיוע בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט

לבסוף, ביקשנו גם לבדוק את הסוגיה: האם לתלמידים יש גורם שאליו הם יכולים לפנות במידה והם חווים אלימות דיגיטלית? ואם כן – מיהו אותו גורם? סוגיה זו עלתה לסדר היום בזיקה לשירות חדש שהושק סמוך לביצוע סקר ניטור אלימות תשע"ט: מוקד 105 של המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת, כאשר הכוונה המקורית הייתה לבחון את הנכונות לפנות לשירות זה (ראו עוד בעניין המוקד בפרק המבוא לדוח). בהמשך הוחלט להרחיב את היריעה ולשאול את התלמידים גם באשר לסיכוי שיפנו לגורמי תמיכה פוטנציאליים אחרים בסביבתם: הורים ובני משפחה אחרים, גורמים מצוות בית הספר וחברים.

על בסיס תשובות התלמידים חושב תחילה המדד המסכם "פנייה לגורם סיוע כלשהו בעקבות פגיעה ברשת". זאת, במטרה לבחון לא רק את שיעור התלמידים שיפנו לגורם כלשהו, אלא גם, לא פחות חשוב, לאמוד את שיעור התלמידים שלא יפנו לאף גורם – מצב שמעמיד תלמידים אלו בסיכון מיוחד.

לאחר מכן, הוחלט לחשב מתוך נתוני ההיגדים שלושה מדדים נוספים: שיעור התלמידים אשר יפנו למבוגר כלשהו (לא כולל חברים), שיעור התלמידים אשר יפנו לגורם מוסדי כלשהו (לא כולל בני משפחה ולא כולל חברים) ושיעור התלמידים אשר יפנו לגורם בית ספרי כלשהו (לא כולל בני משפחה, לא כולל חברים ולא כולל את מוקד 105). לכל אחד מהמדדים הנ"ל יש חשיבות אם מבקשים ללמוד על דפוסי התנהגות של תלמידים ועל נטיות לפנות (או לא לפנות) לקבלת סיוע לנוכח חשיפה לאלימות ברשת וישנן גם השלכות במישור היישומי. להלן בפירוט.

המדדים המסכמים: *

1. **פנייה לגורם תמיכה כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט** (האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין השבעה המופיעים בהיגדים?)
2. **פנייה למבוגר כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט** (האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: הורים, בני משפחה אחרים², מורים, מנהל/ת, יועצת או מוקד 105)
3. **פנייה לגורם מוסדי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט** (האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: מורים, מנהל/ת, יועצת או מוקד 105)
4. **פנייה לגורם בית ספרי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט** (האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: מורים, מנהל/ת או יועצת)

הנוסח של בלוק ההיגדים בשאלון: "חשוב על מצב שבו פוגעים בך ברשת האינטרנט. למשל: שולחים לך מסרים מעליבים ברשתות חברתיות, תמונות פוגעניות, אימים וכו'. באיזו מידה אתה חושב שתפנה לכל אחד מן הגורמים הבאים כדי לקבל עזרה?".

- הורים
- בני משפחה אחרים
- חברים
- מורים
- מנהל/ת בית הספר
- יועצת בית הספר

• מוקד 105 – המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת

* כל המדדים מחושבים כשיעור התלמידים אשר בחרו באפשרות של "כנראה שאפנה" או "בטוח שאפנה" לאחד הגורמים לפחות מבין אלו המרכיבים את המדד. הסולם המלא: "בטוח שלא אפנה", "כנראה שלא אפנה", "כנראה שאפנה" ו"בטוח שאפנה".

² אם לדייק, אז קטגוריה זו, של "בני משפחה אחרים", עשויה לכלול גם מבוגרים (כגון דודים, סבים וכו') אך אולי גם כאלה שאינם מוגדרים כ"מבוגרים" על-פי חוק, למשל אחים בוגרים שאינם בגירים. כדי למנוע סרבול באופן הצגת הממצאים בחרנו לכלול אותם כאן בקטגוריה של "מבוגרים כלשהם" ובכל מקרה – אנו מניחים שהם התייחסו למי שמבוגרים יותר מהמשיבים.

תמצית הממצאים בתרשימים 21 – 24 ובלוח 28 שלהלן:

כללי והשוואה על פי שלבי גיל: כמה ממצאים מרכזיים עולים מתוך התבוננות בנתוני המדדים וההיגדים השונים.

ראשית, מתוך הנתונים עולה כי רוב גדול (93%) בקרב התלמידים מדווחים כי יפנו לגורם כלשהו במקרה של פגיעה ברשת, כאשר ערכי המדד דומים למדי בשלבי הגיל השונים. עם זאת, חשוב לא פחות להסתכל גם על הצד השני של המטבע: 7% מהתלמידים אינם מדווחים שבסבירות גבוהה יפנו לגורם כלשהו אם יחוו פגיעה. ייתכן שקבוצה זו נמצאת בסיכון גבוה במיוחד לסבול מאלימות ובריונות ברשת (אך הדבר דורש כמובן בדיקות נוספות).

הגורמים הפופולריים ביותר לפנייה בעת פגיעה ברשת הם ההורים (81% מכלל התלמידים מדווחים כי יפנו אליהם) ואחריהם חברים (65%) ובני משפחה אחרים (55%). אחריהם ניצבים גורמים מוסדיים, בסדר יורד: מורים (48%), יועצת ביה"ס (42%), מוקד 105 (39%) ומנהלת ביה"ס (35%).

בעוד שבשכבות ד'-ו' ההורים הם הכתובת העיקרית ואחריהם ניצבים בני משפחה אחרים ומורים, הרי שבשכבות ז'-ט' חברים הופכים להיות לכתובת משמעותית (מקום שני אחרי ההורים) ואילו בשכבות י'-י"א חברים כבר הופכים לכתובת העיקרית, כשאחריהם ההורים ואז כל היתר (בפער די ניכר). על כך יש להוסיף את העובדה שבאופן כללי שיעורי המדווחים כי יפנו לכל אחד מהגורמים, פרט לחברים – יורדים עם העלייה בשלבי הגיל.

עוד עולה מתוך הנתונים כי על אף הדמיון בין שיעורי המשיבים כי יפנו לגורם כלשהו, הרי שבעוד שבקרב תלמידי ד'-ו' מדווח על הסתברות גבוהה שיפנו לגורם מבוגר כלשהו (93%), בקרב תלמידי השכבות הבוגרות השיעור המקביל נמוך יותר (89% בקרב תלמידי ז'-ט', 82% בקרב תלמידי י'-י"א). פער זה אף מתרחב כאשר בוחנים את שיעורי התלמידים שיפנו לגורם מוסדי כלשהו, כלומר לגורם בית ספרי או למוקד 105 (75% בקרב תלמידי ד'-ו', 58% בכיתות ז'-ט' ו-51% בכיתות י'-י"א) ואת השיעורים שיפנו לגורם בית ספרי כלשהו (70% בקרב תלמידי ד'-ו', 51% בכיתות ז'-ט' ו-44% בלבד בקרב תלמידי י'-י"א). כלומר: כמחצית או למעלה מכך מקרב תלמידי השכבות הגבוהות אינם רואים בגורמים מוסדיים, לרבות בגורמים בית ספריים, כתובת שאליה הם יפנו במקרה של אלימות ברשת.

באשר למוקד 105 לכשעצמו (כזכור: זה היה המניע המקורי לשאלות בנושא זה), 39% מכלל התלמידים השיבו כי במקרה של חשיפה לאלימות דיגיטלית יפנו למוקד זה (46% בכיתות ה'-ו', 36% בכיתות ז'-ט' ו-32% בכיתות י'-י"א). מדובר לכאורה באחוזים לא גבוהים אך נזכיר שוב כי הסקר נערך זמן קצר בלבד אחרי הפעלת המוקד וטרם יציאתו לדרך של קמפיין תקשורתי בנושא, כך שאת הנתונים הללו יש לראות לכל היותר כנתוני גישוש (או נתוני "טרום") והם ישמשו בעיקר להשוואה לקראת נתונים שייאספו בעתיד.

השוואה לפי מגזרי שפה: שיעור התלמידים המדווחים שיפנו לגורם כלשהו מעט גבוהה יותר בקרב דוברי העברית בהשוואה לדוברי הערבית (94% לעומת 89%, בהתאמה). גם כאן, כדאי לשים לב לצד השני של המטבע: 6% בקרב דוברי העברית ו-11% בקרב דוברי הערבית אינם מדווחים שבסבירות גבוהה יפנו לגורם כלשהו אם יחוו פגיעה.

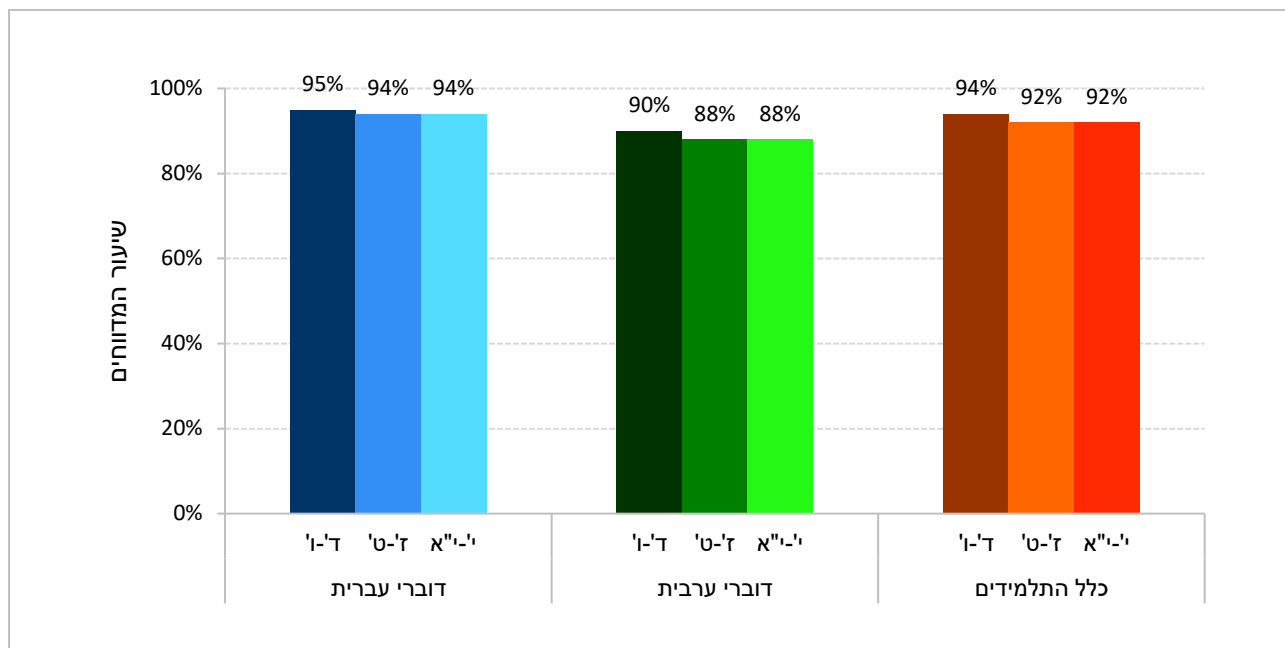
בהסתכלות מעבר לשלבי הגיל, הגורמים הפופולריים ביותר לפנייה בקרב דוברי העברית הם הורים ואחריהם חברים, בעוד שבקרב דוברי הערבית מדובר בהורים ואחריהם בני משפחה אחרים. בשני מגזרי השפה גורמים מוסדיים, בין אם גורמים בית ספריים ובין אם מוקד 105, מצטיירים כגורמים פחות פופולריים, באופן יחסי. עם זאת, כפי שנראה להלן, כאשר מקבצים את הגורמים המוסדיים השונים למדדים מסכמים (המתבססים על לוגיקה של "פנייה לאחד מהגורמים לפחות") – עולה כי דוברי הערבית רואים בגורמים מוסדיים בכלל ובגורמים בית ספריים בפרט – כתובת הרבה יותר מרכזית ומשמעותית לפנייה בעת פגיעה ברשת, בהשוואה לדוברי העברית.

תמונה מעניינת עולה גם מהתבוננות על נתוני המדדים המסכמים הנוספים, מעבר למדד של "פנייה לגורם כלשהו". בעוד שבכל הקשור לפנייה לגורם מבוגר כלשהו (לרבות בני משפחה וגורמים מוסדיים) דוברי העברית מדווחים בשיעורים מעט יותר גבוהים מאשר דוברי הערבית (89% לעומת 86%, בהתאמה), הרי ששיעורי המדווחים על פנייה לגורם בית ספרי כלשהו נמוכים באופן ניכר בקרב דוברי העברית בהשוואה לדוברי הערבית (54% לעומת 65%, בהתאמה). דהיינו: נראה כי בקרב דוברי העברית גורמים לא מוסדיים כגון חברים והורים נתפסים כגורם התמיכה המשמעותי יותר בעת פגיעה ברשת, בעוד שבקרב דוברי הערבית דווקא לגורמים מוסדיים (בעיקר בית הספר אך גם מוקד תמיכה חיצוני כגון 105) תפקיד מרכזי יותר בתור כתובת לפנייה באירועים כאלו.

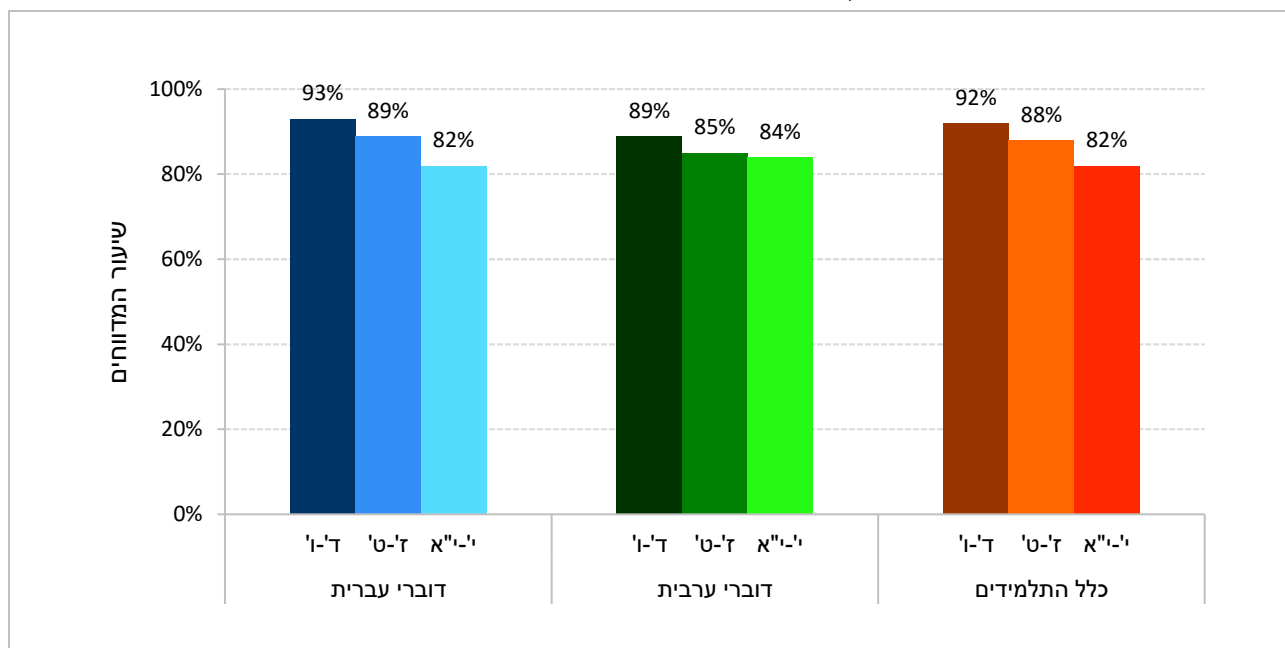
פנייה לגורמי תמיכה וסיוע בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט לפי מגזר שפה – נתוני המדדים המסכמים (תשע"ט)

בתרשימים 21-24 להלן מוצגים נתוני המדדים המסכמים של פנייה לגורמי תמיכה וסיוע שונים בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט. נתוני שנה"ל תשע"ט מוצגים להלן בחלוקה לפי שלבי גיל בכלל בתי הספר, בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית.

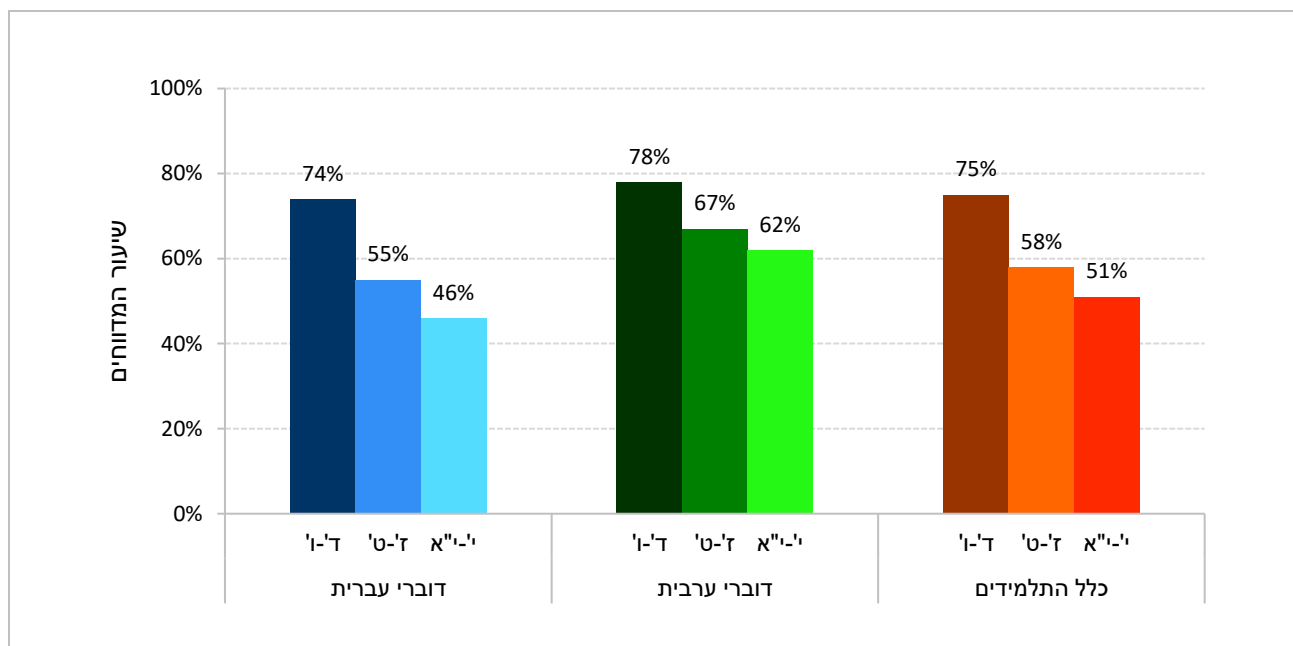
תרשים 21: שיעורי התלמידים המדווחים כי יפנו לגורם תמיכה כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

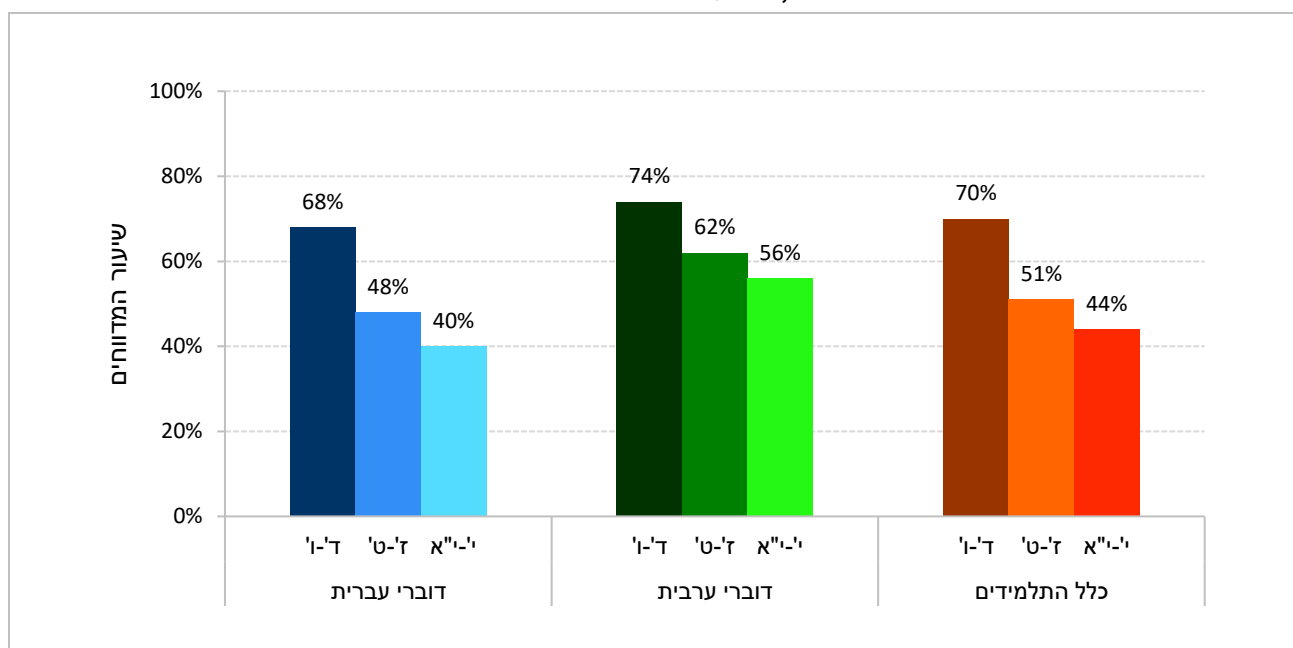
תרשים 22: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם מבוגר כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 23: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם מוסדי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

תרשים 24: שיעורי התלמידים המדווחים על פנייה לגורם בית ספרי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני המדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ט

לוח 12: שיעורי התלמידים המדווחים כי יפנו ("כנראה" או "בטוח") לגורמי תמיכה וסיוע שונים בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני ההיגדים והמדדים המסכמים לפי שלב גיל ומגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדדים וההיגדים
94%	90%	95%	ד - ו	מדד מסכם 1 – פנייה לגורם תמיכה כלשהו בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט ³
92%	88%	94%	ז - ט	
92%	88%	94%	י - יא	
93%	89%	94%	כלל השכבות	
92%	89%	93%	ד - ו	מדד מסכם 2 – פנייה למבוגר כלשהו בעקבות פגיעה ברשת ⁴
88%	85%	89%	ז - ט	
82%	84%	82%	י - יא	
88%	86%	89%	כלל השכבות	
75%	78%	74%	ד - ו	מדד מסכם 3 – פנייה לגורם מוסדי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת ⁵
58%	67%	55%	ז - ט	
51%	62%	46%	י - יא	
63%	70%	60%	כלל השכבות	
70%	74%	68%	ד - ו	מדד מסכם 4 – פנייה לגורם בית ספרי כלשהו בעקבות פגיעה ברשת ⁶
51%	62%	48%	ז - ט	
44%	56%	40%	י - יא	
57%	65%	54%	כלל השכבות	
88%	84%	90%	ד - ו	הורים
80%	76%	81%	ז - ט	
72%	73%	72%	י - יא	
81%	78%	82%	כלל השכבות	
62%	67%	60%	ד - ו	בני משפחה אחרים
51%	61%	48%	ז - ט	
50%	62%	46%	י - יא	
55%	63%	52%	כלל השכבות	

המשך הלוח בעמוד הבא ⇐

³ האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין השבעה המופיעים בהיגדים

⁴ האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: הורים, בני משפחה, מורים, מנהל/ת, יועצת או מוקד 105

⁵ האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: מורים, מנהל/ת, יועצת או מוקד 105

⁶ האם יפנה לגורם אחד לפחות מבין הבאים: מורים, מנהל/ת או יועצת

המשך הלוח: שיעורי התלמידים המדווחים כי יפנו ("כנראה" או "בטוח") לגורמי תמיכה וסיוע שונים בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט: נתוני ההיגדים והמדדים המסכמים לפי שלב גיל ומגזר שפה, תשע"ט

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדדים וההיגדים
55%	48%	57%	ד - ו	חברים
68%	58%	72%	ז - ט	
76%	63%	80%	י - יא	
65%	55%	68%	כלל השכבות	
62%	65%	62%	ד - ו	מורים
42%	50%	39%	ז - ט	
36%	45%	33%	י - יא	
48%	54%	46%	כלל השכבות	
48%	62%	43%	ד - ו	מנהל/ת בית הספר
29%	44%	24%	ז - ט	
24%	38%	18%	י - יא	
35%	50%	30%	כלל השכבות	
52%	65%	48%	ד - ו	יועצת בית הספר
38%	53%	33%	ז - ט	
32%	48%	25%	י - יא	
42%	56%	37%	כלל השכבות	
46%	50%	45%	ד - ו	מוקד 105 – המוקד הלאומי להגנה על ילדים ברשת
36%	43%	33%	ז - ט	
32%	38%	29%	י - יא	
39%	45%	37%	כלל השכבות	

הדוח הנוכחי מציג ממצאים באשר לחשיפת תלמידים לאלימות דיגיטלית, כמו גם באשר להקשריה השונים ובאשר למידת הסבירות שתלמידים יפנו לגורם סיוע אם וכאשר הם נפגעים מאלימות דיגיטלית.

הממצאים מתבססים על שאלון של אלימות דיגיטלית אשר הועבר במסגרת סקר "ניטור אלימות". סקר זה מועבר אחת לשנתיים החל משנת הלימודים תשס"ט בקרב מדגם ארצי מייצג של תלמידי כיתות ד'-י"א, והנושא של אלימות דיגיטלית זכה להרחבה והעמקה בפעימה האחרונה, בשנה "ל תשע"ט. להלן סיכום עיקרי הממצאים וכן תובנות והמלצות בחלוקה לשלושת הנדבכים של הדוח: ההקשרים השונים של התופעה, החשיפה לאלימות בפועל ופנייה לגורמי סיוע.

חשיפה לאלימות דיגיטלית: הקשרים

ראשית, מתוך הממצאים עלה כי לרוב התלמידים (בגילאים של הסקר: כיתות ד'-י"א) יש טלפון חכם שנמצא ברשותם והם עושים בו שימוש קבוע (בכיתות י'-י"א בבתי"ס דוברי העברית מדובר ברוב מוחלט: 97% מהתלמידים). על פי הדיווחים, בממוצע תלמידים מתחילים להשתמש בטלפונים חכמים בטווח הגילאים שבין 7.5 ל – 12.5 כלומר עבור רבים תחילת השימוש במכשירים אלו, באמצעותם התלמידים יכולים להיחשף לתכנים ברשת האינטרנט ולרשתות החברתיות, הוא בגילאי טרום העשרה או בשנות העשרה המוקדמות – ממצא שכדאי לתת עליו את הדעת בהקשרים של גלישה בטוחה ומניעת אלימות ובריונות.

מבחינת דפוסי השימוש באינטרנט (במילים אחרות: מה התלמידים עושים באינטרנט?) ניכר כי שתי הפעילויות השכיחות שתלמידים עושים הן השתתפות ברשתות חברתיות וביצוע משימות לימודיות. אולם, הפרופורציה היחסית משתנה מאד בין שלבי הגיל השונים: בעוד שבכיתות ד'-ו' פעילויות לימודיות הן העיסוק שלו התלמידים מקדישים את הזמן הרב ביותר, הרי שהחל מכיתות ז' השהיה ברשתות החברתיות הופכת להיות הפעילות השכיחה יותר באופן ניכר. בהקשר זה התגלו גם הבדלים בין מגזרי השפה: נראה כי בקרב דוברי העברית קצב החלפת הדגש ממשימות לימודיות לרשתות חברתיות כפונקציה של גיל הוא מואץ הרבה יותר וכבר בכיתות ז' זו הופכת להיות הפעילות השכיחה ועתירת הזמן ביותר מתוך כלל הזמן שהתלמיד גולש באינטרנט.

ואם כבר הזכרנו את משך הזמן שהתלמידים שוהים ברשתות חברתיות, הרי שכ – 40% מהתלמידים הפעילים ברשתות החברתיות מדווחים כי הם נמצאים בהן לפחות שלוש שעות במהלך יום לימודים, ואילו למעלה מ – 50% מדווחים שהם שוהים שלוש שעות ומעלה במהלך ימים שאינם ימי לימודים (סופי שבוע, חגים וכו'). על-פי העולה מן הספרות המחקרית, שהייה ארוכה ברשת האינטרנט וברשתות החברתיות בפרט ידועה כקשורה לשביעות רצון ולדימוי עצמי נמוכים ולחשיפה לתכנים בוטים ואלימים, כך שזמן שהייה היומי הארוך כל כך ברשתות החברתיות בקרב תלמידים רבים כל כך (לצד יתר הנתונים שהוצגו לעיל), מעלה את הצורך בעבודה חינוכית ובהסברה בדבר התנהלות נכונה, זיהוי סכנות והימנעות מהן וכיו"ב.

הצורך בעבודה פדגוגית מתחדד אף יותר לאור נתונים בדבר מידת המודעות של הורים באשר למעשי התלמידים ברשת האינטרנט (על-פי דיווחי התלמידים). אמנם, מרבית התלמידים מדווחים כי הוריהם אכן יודעים מה הם עושים באינטרנט וברשתות החברתיות, והדבר נכון גם לתלמידי השכבות הגבוהות. ועדיין, 12% מתלמידי הכיתות הצעירות (ד-ו) וכשליש מתלמידי השכבות הגבוהות (י'-יא) מדווחים כי הוריהם אינם מודעים למעשיהם.

ממצא נוסף העולה מן הנתונים מתייחס לסוגי הרשתות החברתיות שבהן התלמידים משתמשים. הרשת הנפוצה ביותר היא רשת ווטסאפ שנמצאת על התפר בין רשת חברתית לאפליקציית מסרים ולא הרבה אחריה, מבחינת פופולריות, היא רשת האינסטגרם המבוססת בעיקר על דימויים ויזואליים ומתועדת בספרות כעשויה להיות קשורה אצל המשתמשים בה לסממנים דיכאוניים. גם רשת הסנצ'ט, רשת שיוחסו לה סכנות פוטנציאליות רבות של אלימות ובריונות משום שהמסרים המועלים בה נמחקים במהרה, נמצאה פופולרית למדי. אין כמובן חשיבות מיוחדת לרשתות הספציפיות שבחנו, מה גם שתדיר מתווספות פלטפורמות חדשות והפופולריות היחסית שלהן משתנה, אולם טענתנו היא שכאשר מבקשים להתמודד עם השלכות שליליות של רשתות חברתיות – חשוב להכיר את הפלטפורמות ואת המאפיינים שלהן, משום שאלו עשויים לעצב במידה רבה את דפוסי האינטראקציות המתרחשים בהן וכן את ההסתברות להיות חשופים לבריונות ולתופעות שליליות אחרות.

קורבנות לאלימות דיגיטלית

המדד המסכם "קורבנות לאלימות דיגיטלית" הינו מדד מחושב כבר מהפעמה הראשונה של הסקר, בשנה "ל תשס"ט, והוא מורכב משלושה היגדים המתארים קורבנות של התלמיד לשלוש התנהגויות אלימות ברשת: הפצת תמונות, שליחת מסרים מעליבים ושליחת איומים. המדד מחושב כשיעור התלמידים המדווחים שבמהלך החודש שקדם להעברת השאלונים התלמיד היה קורבן לאחת מההתנהגויות לפחות. מאז המדידה הראשונה בתשס"ט ולאורך השנים, ערכי המדד נעו סביב ה-10% והם נותרו יציבים לאורך השנים (בבתי ספר דוברי הערבית אפילו נרשמה ירידה קלה). ממצא זה עשוי להפגיע לאור העובדה שלאורך השנים השימוש במכשירים המאפשרים נגישות בלתי פוסקת לאינטרנט ולרשתות חברתיות נמצא בעלייה; יתר על כן, ממצא זה עשוי להיתפס כעומד בסתירה לשיח הציבורי הנרחב ולתיאורים שכיחים למדי בתקשורת של תופעות של אלימות ובריונות ברשת. ייתכן שאת העובדה ששיעורי הקורבנות לאלימות דיגיטלית אינם עולים עם השנים אפשר לייחס, בין השאר, לעבודה חינוכית שנעשית בבתי הספר לאורך השנים, כדוגמת תוכנית "חיים ברשת" המיושמת בשעות מחנך ובפעילויות נוספות בבתי הספר.

לצד זאת, חשוב כמובן גם לזכור שעל אף שאין מדובר בנתונים גבוהים מאד – עדיין כמעט 10% מדווחים כי אכן במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים (חודש בלבד, יש לזכור) הם חוו אלימות דיגיטלית לפחות פעם אחת, כך שבהחלט מדובר בנושא חשוב ונדרשת עדיין עבודה.

כדי להשלים את תמונת הקורבנות והחשיפה לאלימות דיגיטלית התבקשו התלמידים להשיב לשלושה היגדים נוספים. האחד, היגד חדש שהועבר לראשונה בתשע"ט, עוסק בהיקף הקורבנות לקריאות של תלמידים אחרים לחרם על התלמיד באמצעות הרשתות החברתיות. גם כאן, שיעור המדווחים על התופעה לא היה גבוה במיוחד (5% בקרב כלל התלמידים), אולם פער ניכר נרשם בין דיווחי תלמידים דוברי ערבית (4%) לבין דוברי ערבית (10%).

שני היגדים נוספים ביקשו לבדוק עד כמה באופן כללי מתרחשות תופעות של אלימות ברשתות חברתיות כלפי תלמידים וכלפי מורים (תופעות שלא בהכרח קשורות ישירות לתלמיד המשיב): גם כאן, שיעורים נמוכים דיווחו כי התופעה הראשונה מרבה להתרחש (4%) וכי השנייה מרבה להתרחש (2%).

פנייה לגורמי תמיכה וסיוע בעקבות פגיעה ברשת האינטרנט

לבסוף, ביקשנו לבדוק במסגרת הסקר עד כמה תלמידים ייטו לפנות לעזרה במקרה שיהיו חשופים לאלימות ברשת, ומיהם הגורמים אליהם יפנו.

במבט כללי, הגורמים הפופולריים ביותר לפנייה בעת פגיעה ברשת הם ההורים ואחריהם חברים ובני משפחה אחרים (בקרב דוברי ערבית הסדר הוא: הורים, בני משפחה אחרים, חברים), כאשר גורמים מוסדיים (גורמים בית ספריים ומוקד 105) ניצבים אחריהם בסדר הפופולריות. לצד זאת, כפי שנראה להלן: בקרב דוברי הערבית גורמים מוסדיים וגורמים בית ספריים בפרט מדווחים כגורם מרכזי ומשמעותי מאד, הרבה יותר מאשר בקרב דוברי העברית.

בהסתכלות על פי שכבות גיל, עולה שבעוד שבשכבות ד'-ו' ההורים הם הכתובת העיקרית ואחריהם ניצבים בני משפחה אחרים ומורים, הרי שבשכבות ז'-ט' חברים הופכים להיות לכתובת משמעותית (מקום שני אחרי ההורים) ואילו בשכבות י'-י"א חברים כבר הופכים לכתובת העיקרית, כשאחריהם ההורים ואז כל היתר (בפער די ניכר). על כך יש להוסיף את העובדה שבאופן כללי שיעורי המדווחים כי יפנו לכל אחד מהגורמים, פרט לחברים – יורדים עם העלייה בשלבי הגיל.

בבחינת תשובות התלמידים בהתבסס על מדדים מסכמים, עולה תמונה מעניינת שעשויות להיות לה גם השלכות במישור של מדיניות ותוכניות התערבות, כפי שנראה להלן.

ראשית, עולה כי רוב גדול (93%) בקרב התלמידים מדווחים כי יפנו לגורם כלשהו במקרה של פגיעה ברשת. עם זאת, חשוב לא פחות להסתכל גם על הצד השני של המטבע: 7% מהתלמידים אינם מדווחים שבסבירות גבוהה יפנו לגורם כלשהו אם יחוו פגיעה. ייתכן שמשיבים אלו מייצגים קבוצה הנמצאת בסיכון גבוה במיוחד לסבול מאלימות ובריונות ברשת מבלי לקבל מענה, וכדאי לתת על כך את הדעת.

בעוד שבקרב תלמידי ד'-ו' קיימת הסתברות גבוהה שיפנו לגורם מבוגר כלשהו (93%), הרי שבשכבות הגבוהות שיעור זה יורד ל-82% (כ-10% נוספים יפנו לחברים). הפער בין הגילאים השונים אף מתרחב כאשר בוחנים את שיעור אלה שיפנו לגורם בית ספרי כלשהו כגון מנהל/ת, מורה ויועצת ביה"ס: למעלה ממחצית מתלמידי השכבות הגבוהות

אינם רואים בגורמים בית ספריים כתובת שאליה הם יפנו במקרה של אלימות ברשת, וייתכן שיש מקום לבדוק את הגורמים לכך ואת המשמעויות של ממצא זה.

השוואה על פי מגזרי שפה מגלה אף היא תמונה מעניינת: שיעור התלמידים המדווחים שיפנו לגורם כלשהו מעט גבוה יותר בקרב דוברי העברית בהשוואה לדוברי הערבית. גם כאן, כדאי לשים לב בעיקר לעובדה כי 6% בקרב דוברי העברית ו-11% בקרב דוברי הערבית אינם מדווחים שבסבירות גבוהה יפנו לגורם כלשהו אם יחוו פגיעה.

עוד עולה כי בעוד שדוברי הערבית ייטו לפנות יותר, באופן יחסי לדוברי העברית, לגורמים בית ספריים ופחות להורים, בקרב דוברי העברית התמונה היא די הפוכה (באופן יחסי): יותר ייטו לפנות להורים (וגם לחברים) ופחות לגורמים בית ספריים. נראה, אם כן, כי בקרב דוברי הערבית ביתר שאת המוסד הבית ספרי נתפס כעוגן, כמפלט וכמקור לסיוע במקרה של אלימות דיגיטלית. חשוב להביא זאת בחשבון בעת התמודדות עם התופעה בבתי ספר דוברי הערבית (מה גם שכפי שראינו לעיל – שיעורי התלמידים החווים קריאות לחרם בבתי"ס דובר הערבית – גבוהים יותר באופן ניכר מאשר בבתי"ס דוברי העברית).

נספח: נתוני המדדים וההיגדים לאורך השנים

אלימות דיגיטלית

לוח 13: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשס"ט

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
10%	13%	9%	ד - ו	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
10%	12%	9%	ז - ט	
8%	13%	7%	י - יא	
10%	13%	9%	כלל השכבות	
3%	5%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
4%	5%	4%	ז - ט	
4%	7%	3%	י - יא	
4%	6%	3%	כלל השכבות	
7%	8%	7%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
7%	8%	6%	ז - ט	
5%	9%	4%	י - יא	
7%	8%	6%	כלל השכבות	
4%	7%	3%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
5%	7%	4%	ז - ט	
5%	9%	3%	י - יא	
4%	7%	3%	כלל השכבות	

לוח 14: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים:
נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"א

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
9%	11%	8%	ד - ו	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
7%	9%	7%	ז - ט	
7%	9%	6%	י - יא	
8%	10%	7%	כלל השכבות	
3%	4%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
3%	3%	3%	ז - ט	
3%	4%	3%	י - יא	
3%	4%	3%	כלל השכבות	
6%	7%	6%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
5%	6%	5%	ז - ט	
5%	6%	4%	י - יא	
5%	6%	5%	כלל השכבות	
4%	5%	3%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
3%	5%	2%	ז - ט	
3%	6%	3%	י - יא	
3%	5%	2%	כלל השכבות	

לוח 15: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים:
נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ג

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
8%	10%	7%	ד - ו	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
10%	12%	9%	ז - ט	
8%	12%	7%	י - יא	
9%	12%	8%	כלל השכבות	
2%	4%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
4%	5%	4%	ז - ט	
4%	6%	3%	י - יא	
3%	5%	3%	כלל השכבות	
6%	6%	6%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
7%	8%	7%	ז - ט	
5%	8%	4%	י - יא	
6%	7%	6%	כלל השכבות	
3%	4%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
4%	7%	3%	ז - ט	
4%	7%	2%	י - יא	
3%	6%	2%	כלל השכבות	

לוח 16: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים:
נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ה

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
9%	9%	9%	ד - ו	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
11%	10%	11%	ז - ט	
10%	14%	8%	י - יא	
10%	10%	10%	כלל השכבות	
2%	3%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
5%	4%	5%	ז - ט	
5%	7%	5%	י - יא	
4%	4%	4%	כלל השכבות	
7%	5%	7%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
8%	7%	8%	ז - ט	
6%	9%	5%	י - יא	
7%	7%	7%	כלל השכבות	
3%	4%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
4%	5%	3%	ז - ט	
4%	8%	2%	י - יא	
3%	5%	2%	כלל השכבות	

לוח 17: שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות לאלימות דיגיטלית במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים:
נתוני ההיגדים והמדד המסכם לפי מגזר שפה, תשע"ז

כלל בתי"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
9%	10%	9%	ד - ו	מדד מסכם - קורבנות לאלימות דיגיטלית
10%	11%	9%	ז - ט	
9%	15%	6%	י - יא	
9%	12%	8%	כלל השכבות	
2%	4%	2%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בטלפון הסלולרי במטרה לפגוע בך
3%	4%	3%	ז - ט	
4%	8%	3%	י - יא	
3%	5%	2%	כלל השכבות	
7%	6%	7%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
7%	8%	7%	ז - ט	
6%	11%	5%	י - יא	
7%	8%	7%	כלל השכבות	
3%	5%	3%	ד - ו	האם במהלך החודש האחרון קיבלת איומים באינטרנט או בטלפון הסלולרי מתלמיד אחר
3%	5%	3%	ז - ט	
4%	9%	2%	י - יא	
3%	6%	2%	כלל השכבות	

אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר

לוח 18: שיעורי התלמידים המדווחים על אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ה

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
3%	4%	2%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד')
6%	7%	6%	ז - ט	
6%	9%	5%	י - יא	
5%	6%	4%	כלל השכבות	
2%	3%	1%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד')
4%	5%	4%	ז - ט	
5%	7%	4%	י - יא	
3%	5%	3%	כלל השכבות	

לוח 19: שיעורי התלמידים המדווחים על אלימות דיגיטלית – שימוש ברשתות חברתיות לפגיעה באחר במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים: נתוני ההיגדים לפי מגזר שפה, תשע"ז

כלל בתיה"ס	דוברי ערבית	דוברי עברית	שכבות	נתוני המדד/ההיגד
3%	3%	3%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע בתלמידים אחרים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד')
5%	5%	4%	ז - ט	
4%	8%	3%	י - יא	
4%	5%	3%	כלל השכבות	
2%	3%	1%	ד - ו	תלמידים משתמשים ברשתות חברתיות על מנת לפגוע במורים (למשל בפייסבוק, בווטסאפ וכד')
3%	4%	2%	ז - ט	
4%	6%	3%	י - יא	
3%	4%	2%	כלל השכבות	

אגף שפ"י. המערך הלאומי להגנה על ילדים ונוער ברשת מוקד 105. ירושלים: משרד החינוך. אוחר מתוך
http://meyda.education.gov.il/files/shefi/alon_glisga_betucha_feb2018/moked_105.pdf

נר, נ', אופיר, י', וייס, א' ולוי, ש' (2017). היפגעות ילדים בישראל: דו"ח 'בטרם' לאומה. פתח-תקוה: 'בטרם' – המרכז הלאומי לבטיחות ולבריאות ילדים.

Aizenkot, D. and Kashy-Rosenbaum, G. (2018) *Cyberbullying in WhatsApp classmates' groups: Evaluation of an intervention program implemented in Israeli elementary and middle schools*. New Media & Society, 20 (12).

Astor, R.A., & Benbenishty, R. (2019). *Bullying, school, Violence, and climate in Evolving Contexts* (pp. 156-181). New York: Oxford university press.

Greenfield, P.M., Evers, N.F.G., & Dembo, j. (2017). What Types of Photographs Do Teenagers "Like"? *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 7(3), 1-12.
 Retrived from <https://www.igi-global.com/article/what-types-of-photographs-do-teenagers-like/190803>

Halverson, R., Kallio, J., Hackett, S.B., & Halverson, E. (2016). Participatory Culture as a Model for How New Media Technologies Can Change Public Schools. *WCER Working Paper No 2016-7*. Wisconsin Center for Education Research. Retrived from
<https://eric.ed.gov/?id=ED580880>

Mackay, M., & Vincenten, J. (2012). *Child Safety report Card 2012: Europe Summary for 31 Countries*. Birmingham: European Child Safety Alliance, Eurosafe.

OECD (2017). *PISA 2015 Results*. Retrived from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264273856en.pdf?expires=1577188613&id=id&accname=quest&checksum=7CAAF625F604745370B7E165A3406EDB>

OECD (2019). *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives – Summary*. Retrived from
<https://www.feani.org/sites/default/files/OECD%20Report%20Digital.pdf>

Third, A., Spry, D., & Locke, K. (2013). *Enhancing parents' knowledge and practice of online safety: A research report on an intergenerational 'Living Lab' experiment*. Young and Well Cooperative Research Centre, Melbourne. Retrived from
<https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws%3A27352/datastream/PDF/view>

Utz, S., Muscanell, N., & Khalid, C. (2015). Snapchat Elicits More Jealousy than Facebook: A Comparison of Snapchat and Facebook Use. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18, 141-146. Retrived from
https://www.researchgate.net/profile/Giuseppe_Riva/publication/23958396_CyberEurope/links/56656a5a08ae418a786ee9c2/CyberEurope.pdf